YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (laajennettu toinen jaosto)
12 päivänä kesäkuuta 1997 *

Asiassa T-504/93,

Tiercé Ladbroke SA, Belgian oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Bryssel, edustajinaan Jeremy Lever, QC, ja barrister Christopher Vajda, Englannin ja Walesin asianajajayhteisö, sekä solicitor Stephen Kon, Lontoo, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto Winandy & Err, 60 avenue Gaston Diderich,

kantajana,

vastaan

Euroopan yhteisöjen komissio, asiamiehinään oikeudellisen yksikön virkamiehet Julian Curall ja Francisco Enrique González Díaz, prosessiosoite Luxemburgissa c/o oikeudellisen yksikön virkamies Carlos Gómez de la Cruz, Centre Wagner, Kirchberg,

vastaajana,

jota tukevat

Société d'encouragement et des steeple-chases de France, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Boulogne-Billancourt (Ranska),

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

Société d'encouragement à l'élevage du cheval français, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Pariisi,

Société sportive d'encouragement, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Pariisi,

Société de sport de France, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Boulogne-Billancourt,

Société des courses de la Côte d'Azur, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Cagnes-sur-Mer (Ranska),

Société des courses du pays d'Auge, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Deauville (Ranska),

Société des courses de Compiègne, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Compiègne (Ranska),

Société des courses de Dieppe, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Rouxmesnil-Bouteilles (Ranska),

Société des courses de Fontainebleau, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhdistys, kotipaikka Fontainebleau (Ranska),

Groupement d'intérêt économique Pari mutuel urbain, Ranskan oikeuden mukaan perustettu taloudellinen yhteenliittymä, kotipaikka Pariisi,

Pari mutuel international SA, Ranskan oikeuden mukaan perustettu yhtiö, kotipaikka Pariisi,

edustajinaan asianajajat Bruno Chain ja Jérôme Depondt, Pariisi, prosessiosoite Luxemburgissa asianajotoimisto Victor Gillen, 13 rue Aldringen,

väliintulijoina,

jossa kantaja vaatii, että yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin kumoaa komission 24.6.1993 tekemän päätöksen (IV/33.699), jolla tämä on hylännyt Tiercé Ladbroke SA:n 9.10.1990 tekemän valituksen, jonka mukaan tärkeimmät Ranskassa kilpailuja järjestävät yhtiöt Pari mutuel urbain ja Pari mutuel international ovat rikkoneet ETY:n perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklaa, ja että komissio tutkii tämän valituksen välittömästi uudelleen,

EUROOPAN YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN (laajennettu toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja B. Vesterdorf sekä tuomarit C. W. Bellamy ja A. Kalogeropoulos,

kirjaaja: H. Jung,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 8.5.1996 pidetyssä suullisessa käsittelyssä esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Tosiseikat ja asian käsittelyn vaiheet

1 Tiercé Ladbroke SA (jäljempänä Ladbroke) on vuonna 1982 Belgian oikeuden mukaan perustettu, holdingyhtiö Ladbroke Group plc:n omistama yhtiö, joka järjestää Belgiassa vedonlyönnin välittäjien välityksellä tapahtuvaa vedonlyöntiä ulkomailla järjestettävissä hevoskilpailuissa.

2 Pari mutuel urbain français (jäljempänä PMU) on tärkeimpien Ranskassa kilpailuja järjestävien yhtiöiden perustama taloudellinen yhteenliittymä (jäljempänä yhteenliittymä). PMU:n tehtävänä on yksinoikeudella järjestää Ranskassa kilparatojen ulkopuolista totalisaattorivedonlyöntiä hevoskilpailuissa, joita järjestävät siihen luvan saaneet yhtiöt. PMU:lla on myös yksinoikeus ottaa vastaan Ranskassa järjestettäviin kilpailuihin ulkomailla lyötäviä vetoja ja ulkomailla järjestettäviin hevoskilpailuihin Ranskassa lyötäviä vetoja.

3 Pari mutuel international (jäljempänä PMI) on Ranskan oikeuden mukaan perustettu osakeyhtiö, jonka osake-enemmistön omistaa PMU ja jonka tarkoituksena on Ranskan ulkopuolella hyödyntää Ranskassa järjestettyjen hevoskilpailujen televisiokuvaa ja -selostusta. PMU, jolle kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat luovuttaneet

oikeutensa järjestämiensä kilpailujen televisiokuvan ja ääniselostuksen markkinointiin, on Saksan liittotasavallan ja Itävallan osalta luovuttanut tämän oikeuden PMI:lle 9.1.1990 tehdyllä sopimuksella, joka tuli voimaan 1.8.1989.

4 PMI teki 25.8.1989 sopimuksen Deutscher Sportverlag Kurt Stoof GmbH & Co:n (jäljempänä DSV) kanssa, joka on hevoskilpailuja ja erityisesti Ranskassa tapahtuvia kilpailuja koskevien lehtien kustantamiseen erikoistunut Saksan oikeuden mukaan perustettu yhtiö. Tällä sopimuksella PMI luovutti DSV:lle yksinoikeuden käyttää Ranskassa järjestettyjen hevoskilpailujen televisiokuvaa ja ääniselostusta (jäljempänä ranskalainen ääni ja kuva) Saksan liittotasavallassa Saksojen yhdistymistä edeltäneiden rajojen sisäpuolella, entinen Länsi-Berliinin vyöhyke mukaan lukien, sekä Itävallassa (jäljempänä yksinoikeusalue).

5 Ladbroke pyysi syyskuussa 1989 DSV:ltä lupaa lähettää edelleen Belgiassa ranskalaista ääntä ja kuvaa. Lokakuussa 1989 DSV päätti olla antamatta lupaa, koska sen PMI:n kanssa tekemä sopimus kielsi sitä lähettämästä edelleen ranskalaista ääntä ja kuvaa yksinoikeusalueen ulkopuolelle.

6 Koska kilparatojen ulkopuolella tapahtuvaa totalisaattoripeliä koskeva Belgian lainsäädäntö muuttui siten, että vedonlyöntitoimistot saivat olla auki iltapäivisin hevoskilpailujen aikana, Ladbroke pyysi PMI:ltä 18.6.1990 päivätyssä kirjeessä yksityiskohtaisia hintatietoja ja tietoja teknisistä edellytyksistä liittyä PMI:n tarjoamaan satelliittipalveluun nimeltä "Courses en direct", joka mahdollistaa Ranskassa järjestettävien hevoskilpailujen seuraamisen suorana satelliittilähetyksenä.

7 PMI vastasi 13.7.1990 päivätyllä kirjeellä, ettei se voi antaa pyydettyjä tietoja, koska sillä ei ole "vapaata oikeutta Ranskassa järjestettävien kilpailujen kuvaan eikä siihen liittyvään selostukseen, koska ne ovat kilpailuja järjestävien yhtiöiden sekä PMU-yhteenliittymän omaisuutta".

8 Ladbroke kirjoitti 27.7.1990 PMU:lle ja kaikille kilpailuja järjestäville yhtiöille ja pyysi yksityiskohtaisia hintatietoja ja tietoja teknisistä edellytyksistä liittyä Courses en direct -satelliittipalveluun.

9 PMU vastasi 8.8.1990 päivätyllä kirjeellä Ladbrokelle seuraavasti:

"PMU-yhteenliittymää sitoo hevoskilpailuja järjestävien yhtiöiden kanssa tehty sopimus, jonka mukaan televisiokuva on PMU:n hallussa ainoastaan sitä varten, että kuvaa lähetetään sen vedonlyöntiverkostoon Ranskassa reaaliajassa ja ulkomaiden osalta ainoastaan Saksan liittotasavaltaan ja Itävaltaan. Näin ollen emme omista oikeutta, jonka luovuttamista pyydätte. Yhteenliittymään kuuluvat hevoskilpailuyhtiöt ovat sitäpaitsi ilmoittaneet meille, että olette samana päivänä ja samansisältöisellä kirjeellä pyytäneet niiltä kultakin erikseen tietoa satelliittipalvelun toimitusehdoista. Koska olemme näiden yhtiöiden taloudellinen yhteenliittymä, ne ovat antaneet meille tehtäväksi ilmoittaa niiden nimissä ja puolesta teille, että ne eivät aio luovuttaa oikeutta kaupallisesti hyödyntää niiden tekijänoikeuksia Belgiassa."

10 Ladbroke teki 9.10.1990 komissiolle 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17 (perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus; EYVL 1962, 13, s. 204, jäljempänä asetus N:o 17) 3 artiklan 2 kohdan mukaisen valituksen, jossa se vaati komissiota tekemään lopun siitä, että tärkeimmät Ranskassa kilpailuja järjestävät yhtiöt PMU ja PMI sekä DSV rikkovat ETY:n perustamissopimuksen 85 ja/tai 86 artiklaa. Ladbroke vaati lisäksi komissiota toteuttamaan väliaikaisia toimenpiteitä.

11 Valituksessaan Ladbroke riitautti kilpailuja järjestävien yhtiöiden, PMU:n ja PMI:n suoran kieltäytymisen sekä DSV:n välillisen kieltäytymisen luovuttaa ranskalaista ääntä ja kuvaa Ladbroken Belgiassa sijaitseville vedonlyöntitoimistoille, mutta korosti kuitenkin, että koska DSV:n toiminta johtui ainoastaan muiden valituksessa

tarkoitettujen osapuolten tälle asettamista sopimusperusteisista rajoituksista, Ladbroken tarkoituksena ei ollut saattaa DSV:tä vastuuseen perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan sekä asetuksen N:o 17 rikkomisesta.

12 Ladbroken mukaan relevantit tuotemarkkinat, joilla ilmoitettuja rikkomuksia oli tutkittava, olivat ranskalaisen äänen ja kuvan markkinat. Ladbroke väitti, että relevantti markkina-alue oli yhteisön markkinat tai ainakin Ranskan, Saksan ja Belgian muodostamat markkinat.

13 Ensiksikin väitetystä 86 artiklan rikkomisesta Ladbroke totesi, että tärkeimmillä kilpailuja järjestävillä yhtiöillä on yksin tai PMU/PMI:n kanssa yhteinen määräävä asema ranskalaisen äänen ja kuvan lähettämisessä yhteismarkkinoilla ja jokaisessa jäsenvaltiossa. Suora kieltäytyminen ranskalaisen äänen ja kuvan toimittamisesta Ladbrokelle oli tämän mukaan määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, jolle ei ole objektiivisia perusteita, koska 1) PMU ja PMI saattoivat teknisesti toimittaa Ladbrokelle äänen ja kuvan kohtuullista lupamaksua vastaan, 2) PMU ja PMI olivat valmiit toimittamaan äänen ja kuvan Ladbroken kilpailijoille Belgiassa, eli Paris mutuel unifié belgelle, Tiercé franco-belgelle ja Dumoulin-yhtiölle, 3) tärkeimmät kilpailuja järjestävät yhtiöt olivat jo antaneet luvan lähettää ranskalaista ääntä ja kuvaa Ranskassa ja Saksassa, 4) kieltäytyminen äänen ja kuvan toimittamisesta Ladbrokelle esti uuden tuotteen saattamisen markkinoille, mistä aiheutui vahinkoa belgialaisille vedonlyöntitoimistoille ja niiden asiakkaille, ja 5) kilpailuja järjestävät yhtiöt olivat ääntä ja kuvaa koskevien oikeuksien haltijoita, joten niillä ei ollut lupaa käyttää oikeuksia väärin. Edellä kohdissa 4 ja 5 olevien perustelujensa tueksi kantaja vetosi perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta 21 päivänä joulukuuta 1988 tehtyyn komission päätökseen 89/205/ETY (IV/31.851, Magill TV Guide vastaan ITP, BBC ja RTE, EYVL L 78, s. 43; jäljempänä päätös 89/205/ETY tai Magill-päätös).

14 Kantajan mukaan myös se, että DSV on välillisesti kieltäytynyt toimittamasta sille ranskalaista ääntä ja kuvaa PMU:n ja/tai PMI:n ja/tai kilpailuja järjestävien yhtiöiden DSV:lle sopimusteitse asettamien rajoitusten perusteella, oli sellaista määräävän aseman väärinkäyttöä, jolle ei ole objektiivisia perusteita.

15 Toiseksi perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisen osalta Ladbroke väitti valituksessaan, että PMU/PMI:n DSV:lle asettama velvollisuus kieltää saksalaisten vedonlyönnin välittäjien kanssa tekemissään sopimuksissa ranskalaisen äänen ja kuvan lähettäminen edelleen yksinoikeusalueen ulkopuolelle on perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomista.

16 Valituksen johdosta komissio osoitti PMU:lle ja PMI:lle asetuksen N:o 17 11 artiklan mukaisen tietojensaantipyynnön. Komissio lähetti valittajalle PMU:n ja PMI:n antaman vastauksen, josta oli poistettu luottamukselliset tiedot.

17 Ladbroke ilmoitti 19.3.1991 päivätyllä kirjeellä komissiolle, että PMU aikoi antamansa vastauksen mukaan ryhtyä markkinoimaan ranskalaista ääntä ja kuvaa Belgian markkinoilla yhteistyössä muiden yritysten kuin Ladbroken kanssa. Tämän vuoksi Ladbroke pyysi komissiota jatkamaan Ladbroken valituksessaan ilmoittamien kilpailuoikeuden vastaisten menettelytapojen tutkimista, tai jos komissio ei jatkaisi tutkimista, lähettämään Ladbrokelle neuvoston asetuksen N:o 17 19 artiklan 1 ja 2 kohdassa säädetyistä kuulemisista 25 päivänä heinäkuuta 1963 annetun komission asetuksen N:o 99/63/ETY (EYVL 1963, 127, s. 2268; jäljempänä asetus N:o 99/63/ETY) 6 artiklan mukaisen ilmoituksen, jotta Ladbrokelle selviäisivät ne syyt, joiden vuoksi sen valitusta ei hyväksytty.

18 Ladbroke kehotti 26.6.1992 päivätyllä kirjeellä perustamissopimuksen 175 artiklan toisen kohdan mukaisesti komissiota tekemään päätöksen sen valituksesta.

19 Ladbroke nosti 12.10.1992 yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen jättämällään kannekirjelmällä perustamissopimuksen 175 artiklan kolmannen kohdan nojalla laiminlyöntikanteen, jossa se vaati ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta toteamaan, että komissio on perustamissopimuksen vastaisesti pidättynyt tekemästä lopullista päätöstä kantajan jättämästä valituksesta. Tämä kanne rekisteröitiin asiaksi T-86/92.

20 Komissio ilmoitti asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti 11.11.1992 lähetetyllä kirjeellä Ladbrokelle, että komissio ei aio hyväksyä Ladbroken valitusta.

21 Tämän kirjeen mukaan perustamissopimuksen 85 ja 86 artiklan soveltamiseksi asiassa huomioon otettavat relevantit markkinat olivat hevoskilpailujen äänen ja kuvan lähettämisen markkinat yleensä. Komission mukaan relevantti markkina-alue käsitti ainoastaan Belgian.

22 Perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta komissio totesi, että Ladbroke ei ollut näyttänyt toteen, että kilpailuja järjestävillä yhtiöillä olisi sellainen yhteinen määräävä markkina-asema, jota tarkoitettiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-68/89, T-77/89 ja T-78/89, SIV ym. vastaan komissio, 10.3.1992 antamassa tuomiossa (Kok. 1992, s. II-1403; jäljempänä laakalasitapaus). Komissio korosti lisäksi, että nyt käsiteltävänä oleva tapaus ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen asiassa T-69/89, RTE vastaan komissio, 10.7.1991 antama tuomio (Kok. 1991, s. II-485, jäljempänä Magill-tapaus) eivät vastaa toisiaan. Lisäksi komission mukaan Ladbrokella oli jo määräävä asema niillä markkinoilla, joilla ranskalaista ääntä ja kuvaa tarjotaan kuluttajille, eli hevoskilpailujen vedonlyöntimarkkinoilla, kun taas kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät edes toimineet näillä markkinoilla. Lisäksi komission mukaan Magill-tapauksessa ratkaiseva seikka oli se, että kyseessä olleet televisiokanavat toimivat kilpailusääntöjen vastaisesti, koska ne kuluttajien edun vastaisesti estivät uuden tuotteen markkinoimisen, kun taas nyt käsiteltävänä olevassa asiassa hevoskilpailujen äänen ja kuvan lähettäminen ei komission mukaan palveluna juurikaan eronnut pelaajille jo tarjottavista palveluista eli vedonlyöntipalveluista.

23 Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisen osalta komissio katsoi, että tällä hetkellä voimassa olevan yhteisön oikeuden mukaan se, että tärkeimmät hevoskilpailuja järjestävät yhtiöt kielsivät DSV:tä lähettämästä edelleen ranskalaista ääntä ja kuvaa yksinoikeusalueen ulkopuolelle, kuului lisenssinantajan oikeuksiin, eikä se siten kuulunut perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan.

24 Ladbroke esitti 13.1.1993 päivätyllä kirjeellä huomautuksensa vastauksena komission 11.11.1992 päivättyyn kirjeeseen. Ladbroke katsoi, että se, että tärkeimmät hevoskilpailuja järjestävät yhtiöt kieltäytyivät suoraan antamasta sille lisenssiä kilpailujen äänen ja kuvan lähettämiseen, sekä se, että ne kieltäytyivät siitä välillisesti DSV:n välityksellä, perustuivat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaiseen kilpailuja järjestävien yhtiöiden väliseen sopimukseen ja/tai yhdenmukaistettuun menettelytapaan ja/tai yritysten yhteenliittymän päätökseen.

25 Toisen jaoston puheenjohtaja määräsi 19.3.1993 antamallaan määräyksellä Ladbroken pyynnöstä rekisteristä poistettavaksi laiminlyöntikanteen, joka oli asian T-86/92 kohteena, koska komissio oli määritellyt kantansa 11.11.1992 lähettämällään kirjeellä (ks. 19 ja 20 kohta edellä).

26 Komissio käsitteli ainoastaan Ladbroken 13.1.1993 esittämät pääväitteet ja niiden perustelut ja hylkäsi 24.6.1993 päivättyyn kirjeeseen sisältyvällä päätöksellä lopullisesti Ladbroken valituksen tässä päätöksessä ja asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetyssä komission kirjeessä mainituilla perusteilla ("For the reasons set out in its letter of 11 November 1992, — — there are insufficient grounds for granting your application for a finding of infringement. The comments you submitted on 13 January 1993 do not contain any new points of fact or law which could alter the views taken and conclusions reached by the Commission in its letter of 11 November 1992. This letter therefore does not repeat what was said in that letter but deals only with the main arguments contained in your comments.").

27 Sen osalta, että relevanteiksi tuotemarkkinoiksi oli määritelty ääni- ja kuvamarkkinat yleensä eikä ranskalaisen äänen ja kuvan markkinat, komissio katsoi päätöksessään, että ranskalainen ääni ja kuva oli korvattavissa muiden hevoskilpailujen äänellä ja kuvalla, koska pääasiallisista markkinoista eli Saksan vedonlyöntimarkkinoista tehdystä analyysistä ilmeni, että vaikka 40 prosenttia vedonlyönnin välittäjien vastaanottamista vedoista kohdistui saksalaisiin kilpailuihin, 40 prosenttia ranskalaisiin kilpailuihin ja 20 prosenttia Ison-Britannian kilpailuihin, 67 prosenttia vedonlyönnin välittäjistä valitsi ranskalaisen äänen ja kuvan, 23 prosenttia brittiläisen äänen ja kuvan, ja 10 prosenttia sekä Ranskassa järjestettävien että Isossa-Britanniassa järjestettävien hevoskilpailujen äänen ja kuvan. Komissio hylkäsi

lisäksi Ladbroken väitteen, jonka mukaan komissio olisi itse myöntänyt, että relevantit markkinat olivat ranskalaisen äänen ja kuvan markkinat, koska aikaisemmassa, välitoimia koskevassa päätöksessä eli komission 11.6.1991 tekemässä päätöksessä 92/35/ETY (EYVL L 14, s. 35, jäljempänä PMU-päätös), jolla komissio vaati Ranskan hallitusta keskeyttämään Ladbrokelle myönnettyjen, perustamissopimuksen 93 artiklan 3 kohdan vastaisesti täytäntöönpantujen tukien maksamisen, komissio viittasi Landgericht Saarbrückenin asiassa Buchmacher Herbert Hellmund vastaan Deutscher Sportverlag Kurt Stoof GmbH & Co. KG (jäljempänä asia Hellmund vastaan Deutscher Sportverlag) 21.12.1990 antamaan tuomioon (kannekirjelmän liite 9).

28 Komissio korosti, että relevantin markkina-alueen määrittely ei ollut riippuvainen siitä, oliko ranskalaisen äänen ja kuvan edelleenlähettäminen teknisesti mahdollista yhteisön laajuisesti, vaan monista muista seikoista, kuten pelaajien tottumuksista, tarjolla olevasta vedonlyöntityypistä (totalisaattoripeli, vedonlyönnin välittäjän välityksellä tapahtuva vedonlyönti) ja maasta, jossa kilpailut järjestetään, eli vedonlyöntimarkkinoilla muotoutuvasta tarjonnan ja kysynnän rakenteesta sekä asiaa koskevien kansallisten lainsäädäntöjen eroista.

29 Erityisesti belgialaisten ja saksalaisten kuluttajien tottumuksista komissio on todennut, että vaikka Isossa-Britanniassa järjestettävien hevoskilpailujen ääntä ja kuvaa lähetettiin Saksan ja Belgian markkinoille, näiden kilpailujen osuus Saksan vedonlyönnistä oli alle 10 prosenttia, kun taas kotimaisten kilpailujen osuus oli 90 prosenttia koko vedonlyönnistä, vaikka niistä lähetettiin vain selostus ilman kuvaa. Sitä vastoin Belgian markkinoilla kotimaiset kilpailut edustivat vain 31,5 prosenttia vedonlyönnistä, ja jäljelle jäävä osuus kohdistui ulkomaisiin kilpailuihin, eli 63 prosenttia Ranskassa järjestettäviin ja 5 prosenttia Isossa-Britanniassa järjestettäviin kilpailuihin.

30 Komissio toi näin esiin ne erot, jotka luonnehtivat belgialaisten ja saksalaisten pelaajien käyttäytymistä sellaisina taloudellisina toimijoina, joille vedonlyöntimarkkinoiden ja hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen markkinoiden tarjonta on suunnattu, ja katsoi näiden erojen perusteella, että hevoskilpailujen äänen ja kuvan markkinat olivat jakautuneet jäsenvaltioiden laajuisiksi markkinoiksi.

31 Siltä osin kuin oli kyse perustamissopimuksen 86 artiklan rikkomisesta ja väitetystä yhteisestä määräävästä markkina-asemasta, komissio hylkäsi Ladbroken väitteen, jonka mukaan kilpailuja järjestävien yhtiöiden ja PMU:n 9.1.1990 tekemä sopimus (ks. edellä 3 kohta) oli perustana niiden välisille taloudellisille suhteille ja johti siihen, että niillä oli laakalasitapauksessa tarkoitettu yhteinen määräävä markkina-asema. Komissio korosti yhtäältä, että PMU:n oikeus hallinnoida kilpailuja järjestävien yhtiöiden kilpailujen järjestämiseen liittyviä oikeuksia ei perustunut edellä mainittuun sopimukseen vaan totalisaattoripelin järjestämistä kilparatojen ulkopuolella koskevaan Ranskan lainsäädäntöön. Toisaalta komissio korosti, että vaikka kyseessä olevassa lainsäädännössä oli annettu PMU:lle yksinoikeus järjestää totalisaattoripeliä kilparatojen ulkopuolella, kilpailuja järjestävät yhtiöt edelleen olivat järjestämiään kilpailuja koskevien immateriaalioikeuksien haltijoita, kun otetaan huomioon tietyt tässä sopimuksessa olevat lausekkeet ja erityisesti sopimuksen 2 kohta ja 4 kohdan ensimmäinen ja toinen alakohta. Se, että kaikki kilpailuja järjestävät yhtiöt vastasivat komission tietojensaantipyyntöön yhdellä kirjeellä, jonka PMU oli niiden puolesta lähettänyt, ei komission mukaan voi olla näyttö siitä, että kilpailuja järjestävät yhtiöt olisivat luopuneet itsenäisestä toiminnastaan relevanteilla markkinoilla.

32 Markkina-aseman väärinkäytön osalta komissio katsoi, että kun kyseessä on kansallinen markkina-alue, kilpailuja järjestävien yhtiöiden toimintaa ei voida arvioida sen mukaan, mikä on niiden käytäntö lupien myöntämisessä eri markkina-alueille, ja että kun nämä yhtiöt kieltäytyivät antamasta Ladbrokelle sen Belgian markkinoille pyytämiä lisenssejä, ne eivät syrjineet tätä muihin toimijoihin nähden.

33 Komissio katsoi lisäksi, että Ladbroke ei voinut — vaikka se tekikin niin asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähettyä kirjettä koskevissa huomautuksissaan — vedota perustamissopimuksen 86 artiklan soveltamisesta 4 päivänä marraskuuta 1988 tehtyyn komission päätökseen 88/589/ETY (IV/32.318, London European — Sabena, EYVL L 317, s. 47; jäljempänä London European/Sabena -päätös), jonka mukaan Sabena oli rikkonut perustamissopimuksen 86 artiklaa estäessään London Europeania aloittamasta toimintaa reitillä Bryssel-Luton, kun se oli kieltänyt tältä pääsyn automaattiseen varausjärjestelmään, jolla Belgiassa varattiin lentokoneiden istumapaikat. Komission mukaan toisin kuin asiassa, jossa London European/Sabena -päätös tehtiin, nyt käsiteltävässä asiassa kilpailuja järjestävät yhtiöt ja PMU eivät toimineet relevanteilla markkinoilla eli niillä Belgian markkinoilla, jotka koskevat hevoskilpailujen lähettämistä yleensä. Komission mukaan

sama koskee yhteisöjen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa 6/73 ja 7/73, ICI ja Commercial Solvents vastaan komissio, 6.3.1974 antamaa tuomiota (Kok. 1974, s. 223) ja asiassa 311/84, CBEM, 3.10.1985 antamaa tuomiota (Kok. 1985, s. 3261), joihin kantaja on huomautuksissaan myös vedonnut.

34 Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan rikkomisen osalta komissio korosti, että sekä se, että tärkeimmät hevoskilpailuja järjestävät yhtiöt kielsivät DSV:tä lähettämästä edelleen ranskalaista ääntä ja kuvaa yksinoikeusalueen ulkopuolelle, että se, että ne kieltäytyivät antamasta lisenssiä ranskalaiseen ääneen ja kuvaan, minkä Ladbroke on riitauttanut, kuuluivat niiden immateriaalioikeuksiin, jotka on turvattu yhteisön oikeudessa, joten kiellolla ja kieltäytymisellä ei rikottu perustamissopimuksen 85 artiklaa.

35 Ladbroke nosti tämän kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeen 31.8.1993 jättämällään kirjelmällä.

36 Société d'encouragement et des steeple-chases de France, Société d'encouragement à l'élevage du cheval français, Société sportive d'encouragement, Société de sport de France, Société des courses de la Côte d'Azur, Société des courses du pays d'Auge, Société des courses de Compiègne, Société des courses de Dieppe, Société des courses de Fontainebleau, PMU ja PMI (jäljempänä väliintulijat) pyysivät 11.1.1994 saada osallistua oikeudenkäyntiin tukeakseen komission vaatimuksia.

37 Väliintulohakemus hyväksyttiin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen (toinen jaosto) 8.6.1994 antamalla määräyksellä. Väliintulijat esittivät 19.7.1994 väliintulokirjelmänsä, josta komissio esitti huomautuksensa 13.9.1994 ja kantaja 14.10.1994.

38 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen (toinen jaosto) 19.9.1995 tekemällä päätöksellä esittelevä tuomari nimettiin uuteen toiseen laajennettuun jaostoon, jonka käsiteltäväksi asia näin ollen siirtyi. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (toinen laajennettu jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja pyytää osapuolia vastaamaan tiettyihin kirjallisiin kysymyksiin. Osapuolet vastasivat ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle sen asettamassa määräajassa.

39 Osapuolten lausumat ja vastaukset ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 8.5.1996 pidetyssä istunnossa, jolloin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kokoonpanossa olivat jaoston puheenjohtaja H. Kirschner sekä tuomarit B. Vesterdorf, C. W. Bellamy, A. Kalogeropoulos ja A. Potocki.

40 Koska tuomari H. Kirschner kuoli 6.2.1997, tämän tuomion antavat yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 32 artiklan 1 kohdan mukaisesti ne kolme tuomaria, jotka ovat sen allekirjoittaneet.

Osapuolten vaatimukset

41 Kantaja vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— kumoaa komission 24.6.1993 tekemän päätöksen,

— velvoittaa komission välittömästi tutkimaan uudelleen Belgiasta tulleen valituksen (IV/33.699) perustamissopimuksen 176 artiklan nojalla,

— velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

42 Vastaaja vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— hylkää kanteen perusteettomana,

— velvoittaa kantajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

43 Väliintulijat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

— katsoo kantajan vaatimuksen olevan perusteeton ja hylkää sen,

— velvoittaa kantajan korvaamaan väliintulosta aiheutuneet oikeudenkäyntikulut.

Vaatimus komissiolle osoitettavasta määräyksestä

44 Kantaja vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin velvoittaa komission välittömästi tutkimaan uudelleen kantajan tekemän valituksen EY:n perustamissopimuksen 176 artiklan nojalla.

45 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhteisöjen tuomioistuinten ei kuitenkaan kuulu harjoittamansa laillisuusvalvonnan yhteydessä osoittaa toimielimille määräyksiä tai toimia niiden sijasta (ks. asia T-19/90, Von Hoessle v. tilintarkastustuomioistuin, tuomio 11.7.1991, Kok. 1991, s. II-615, 30 kohta). Kysymyksessä olevan hallintoelimen tehtävänä on toteuttaa kumoamiskanteen perusteella annetun

tuomion täytäntöönpanotoimenpiteet (asia 53/85, AKZO Chemie v. komissio, tuomio 24.6.1986, Kok. 1986, s. 1965, 23 kohta ja asia T-109/94, Windpark Groothusen v. komissio, tuomio 13.12.1995, Kok. 1995, s. II-3007, 61 kohta).

46 Tämän vuoksi kantajan vaatimus komissiolle osoitettavasta määräyksestä on jätettävä tutkimatta.

Kumoamisvaatimus

47 Kantaja väittää aluksi, ettei komissio voi vedota asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähettämässään kirjeessä esittämiin perusteluihin, koska perusteluja ei ole toistettu riidanalaisessa päätöksessä. Lisäksi kantaja esittää kaksi perustamissopimuksen 86 ja 85 artiklan virheellistä soveltamista koskevaa kanneperustetta.

1. *Voiko komissio perustella valituksen hylkäämisestä tehdyn päätöksen viittaamalla asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähettämäänsä kirjeeseen*

Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista

48 Kantaja väittää, että komissio ei voinut pätevästi perustella riidanalaista päätöstä viittaamalla perusteluihin, jotka se on esittänyt asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähettämässään kirjeessä, toistamatta näitä perusteluja nimenomaisesti. Kantajan mukaan tältä osin ratkaisun on oltava sama kuin sellaisten päätösten osalta, joissa todetaan 85 artiklan 1 kohdan rikkominen ja jotka on annettu väitetiedoksiannon ja siihen annettujen vastausten perusteella, jolloin niissä todetaan kaikki asianomaisten yritysten vastaväitteet ja huomautukset. Kantajan mukaan hallinto-oikeuden perusperiaatteiden mukaan on kiellettyä, että komissio päätöksissään ainoastaan yksinkertaisesti viittaisi perusteluihin, joita on esitetty asian

valmisteluun liittyvässä asiakirjassa, kuten väitetiedoksiannossa tai asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetyssä kirjeessä. Kantajan mukaan tämä kielto tekee mahdolliseksi valvoa, että sitä, jolle päätös on osoitettu, on kuultu asetuksissa N:o 17 ja N:o 99/63/ETY tarkoitetulla tavalla, eli että komissio on tosiasiallisesti ottanut tämän perustelut huomioon.

49 Kantaja väittää, että kun sen asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetettyä kirjettä koskevat huomautukset luetaan, ei voida katsoa, ettei niissä ole lisätty mitään sen jo valituksessaan esittämiin huomautuksiin.

50 Komissio katsoo, että se, voidaanko valituksen hylkäämistä koskeva päätös perustella viittaamalla asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetettyyn kirjeeseen, riippuu siitä, millainen tämän kirjeen merkitys on valitusten tutkimisessa. Komissio korostaa, että sen jälkeen, kun valittaja on esittänyt uusia huomautuksia asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetystä kirjeestä, komissio voi joko hylätä valituksen mainiten kirjeessä esitetyt perusteet, tai esittää hylkäämisen perusteet ja käsitellä myös valittajan uusia väitteitä, taikka toistaa sana sanalta kirjeessä esitetyt perustelut käsitellen tai käsittelemättä valittajan uusia väitteitä. Komissio katsoo, että mikä tahansa sen valinta onkin, valittaja ei voi väittää olevansa tietämätön valituksensa hylkäämisen perusteista eikä vaatia, että tuomioistuimen suorittama laillisuusvalvonta koskisi ainoastaan lopullisessa päätöksessä esitettyjä perusteita.

51 Komissio lisää, että Ladbroke ei ole muutenkaan esittänyt uusia tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja huomautuksissaan, jotka koskevat asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetettyä kirjettä.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

52 Se, täyttääkö yhteisön säädös, päätös tai toimenpide perustamissopimuksen 190 artiklassa määrätyn perusteluvelvollisuuden, riippuu toimen luonteesta ja siitä asiayhteydestä, jossa se on annettu (asia 13/72, Alankomaat v. komissio, tuomio 11.1.1973, Kok. 1973, s. 27, 11 kohta). Näin ollen jos asianomainen on ollut läheisesti mukana riidanalaisen toimen hyväksymiseen johtavassa prosessissa ja tämän vuoksi tuntee ne syyt, joiden vuoksi hallinto on katsonut, ettei asianomaisen vaatimusta voida hyväksyä, perusteluvelvollisuuden laajuus riippuu siitä tilanteesta, jossa asianomainen on ollut mukana (asia 819/79, Saksa v. komissio, tuomio 14.1.1981, Kok. 1981, s. 21, 19—21 kohta ja asia 14/88, Italia v. komissio, tuomio 14.11.1989, Kok. 1989, s. 3677, 11 kohta). Tällaisessa tapauksessa perusteluja koskevan oikeuskäytännön asettamat vaatimukset ovat huomattavasti lievemmät (asia 1252/79, Lucchini v. komissio, tuomio 11.12.1980, Kok. 1980, s. 3753, 14 kohta ja yhdistetyt asiat 275/80 ja 24/81, Krupp v. komissio, tuomio 28.10.1981, Kok. 1981, s. 2489, 10—13 kohta).

53 Koska sillä, että asianomaiset henkilöt osallistuvat johonkin asetuksessa N:o 17 tarkoitettuun päätökseen johtavaan menettelyyn, on kilpailuoikeuden alalla ratkaiseva merkitys, yhteisöjen tuomioistuinten on erityisesti tällä alalla katsottava, että niiden käsiteltäväksi on saatettu kaikki ne valituksessa tai valittajan huomautuksissa mainitut tosiseikat tai oikeudelliset seikat, jotka komissio on ottanut huomioon tehdessään päätöksen valituksen käsittelyn lopettamisesta (asia 298/83, CICCE v. komissio, tuomio 28.3.1985, Kok. 1985, s. 1105, 19 kohta). Kun tällaisesta päätöksestä on nostettu kanne, yhteisöjen tuomioistuinten on näin ollen katsottava, että niiden käsiteltäväksi on saatettu myös kaikki ne tosiseikat tai oikeudelliset seikat, jotka komissio on esittänyt valittajalle vastatessaan sen valitukseen (ks. asia T-114/92, BEMIM v. komissio, tuomio 24.1.1995, Kok. 1995, s. II-147, 45 kohta).

54 Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa komissio saattoi perustellusti hylätä kantajan valituksen sekä asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetyssä kirjeessä mainituilla perusteilla että riidanalaisessa päätöksessä mainituilla perusteilla, kun komissio ilmoitti, että se käsittelee tässä päätöksessä ainoastaan valittajan niitä väitteitä, joiden johdosta komission piti täydentää vastaustaan (ks. edellä 26 kohta).

55 Kun riidanalaisessa päätöksessä viitattiin asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetettyyn kirjeeseen, siinä esitettiin riittävän selvästi syyt, joiden perusteella valitus hylättiin, joten valittajalla on ollut mahdollisuus saattaa asian yhteisöjen tuomioistuinten ratkaistavaksi ja yhteisöjen tuomioistuimilla on ollut mahdollisuus harjoittaa laillisuusvalvontaansa päätöksen osalta (asia C-360/92 P, Publishers Association v. komissio, tuomio 17.1.1995, Kok. 1995, s. I-23, 39 kohta; asia T-85/94, Branco v. komissio, tuomio 12.1.1995, Kok. 1995, s. II-45, 32 kohta ja em. asia BEMIM v. komissio, tuomion 41 kohta).

56 Edellä esitetystä seuraa, ettei kanneperuste ole perusteltu, ja se on tämän vuoksi hylättävä.

2. *Perustamissopimuksen 86 artiklan virheellinen soveltaminen*

57 Tämä kanneperuste jakautuu neljään osaan. Kahdessa ensimmäisessä osassa kantaja väittää, että komissio on määritellyt virheellisesti sekä relevantit tuotemarkkinat että relevantin markkina-alueen. Kanneperusteen kolmannessa osassa kantaja väittää, että kilpailuja järjestävillä yhtiöillä oli yhteinen määräävä markkina-asema, päinvastoin kuin riidanalaisessa päätöksessä todetaan. Kanneperusteen neljännessä osassa kantaja väittää, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden suora kieltäytyminen ja niiden "liittolaisten" välillinen kieltäytyminen ovat perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitettua määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

Ensimmäinen osa: relevanttien tuotemarkkinoiden määrittely

Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista

58 Kantaja katsoo, että päätös on virheellinen, koska komissio ei ole esittänyt, mitkä ovat relevantit tuotemarkkinat, eikä se ole esittänyt perusteluja, joiden nojalla

voitaisiin ymmärtää, millä perusteella se on hylännyt kantajan valituksessaan ehdottaman markkinoiden määritelmän, jonka mukaan kyse on ranskalaisen äänen ja kuvan markkinoista.

59 Ensiksikin on kantajan mukaan mahdotonta ymmärtää riidanalaisen päätöksen 8 kohdan toisen alakohdan merkitystä, jossa komissio puolustaessaan käsitystä, jonka mukaan relevantit tuotemarkkinat ovat äänen ja kuvan markkinat yleensä, toteaa, että pelaajien näkökulmasta ranskalaiset ja brittiläiset hevoskilpailut kilpailevat keskenään, koska siitä huolimatta, että Saksan markkinoilla 40 prosenttia vedonlyönnin välittäjien vastaanottamista vedoista kohdistui saksalaisiin kilpailuihin, 40 prosenttia ranskalaisiin kilpailuihin ja 20 prosenttia Ison-Britannian kilpailuihin, 67 prosenttia vedonlyönnin välittäjistä kuitenkin valitsi ranskalaisen äänen ja kuvan, 23 prosenttia brittiläisen äänen ja kuvan ja 10 prosenttia molemmat.

60 Vaikka Ranskassa, Saksassa ja Belgiassa on erilaisia vedonlyöntimarkkinoita, se ei kuitenkaan kantajan mielestä saa vaikuttaa äänen ja kuvan markkinoiden määrittelyyn, koska nämä ovat täysin eri markkinat. Vaikka eri hevoskilpailut voisivat vedonlyöntimarkkinoilla korvata toisiaan, tämä ei tarkoita, että eri kilpailuista tulevat lähetykset voisivat samalla tavoin korvata toisiaan äänen ja kuvan markkinoilla. Kantajan mukaan vedonlyönnin välittäjä, joka pyrkii lisäämään liikevaihtoaan ranskalaisten kilpailujen osalta, ja pelaaja, joka lyö vetoa näihin kilpailuihin, eivät ole kiinnostuneita muiden kilpailujen äänestä ja kuvasta. Kun komissio on riidanalaisessa päätöksessään tuonut esiin eri maiden vedonlyöntimarkkinoiden erityispiirteitä, se on kantajan mukaan näin ollen esittänyt merkityksettömiä seikkoja, jotka ovat sekoittaneet relevanttien tuotemarkkinoiden määritelmää.

61 Riidanalaisessa päätöksessä olevat relevanttien tuotemarkkinoiden määrittelyä koskevat virheet ja puutteellisuudet ovat kantajan mukaan sitäkin käsittämättömämpiä, koska komissio viittasi PMU-päätöksessään (ks. edellä 27 kohta) Landgericht Saarbrückenin asiassa Hellmund vastaan Deutscher Sportverlag antamaan tuomioon, jossa todettiin, että Saksassa on erilliset ranskalaisen äänen ja kuvan markkinat. Jos komissio tässä tapauksessa aikoi perua edellä mainitun tuomion osalta tekemänsä toteamukset, sen olisi kantajan mukaan pitänyt riidanalaisessa päätöksessään perustella tämä yksityiskohtaisesti ja kattavasti. Se, että katsottaisiin, ettei

komissio ollut sidottu saksalaisen tuomioistuimen edellä mainittuihin päätelmiin relevanteista tuotemarkkinoista, on kantajan mukaan vaikea sovittaa yhteen sen kanssa, että PMU-päätöksessä oli päinvastaisia toteamuksia, ja erityisesti sen kanssa, että "jatkuvan ja lojaalin yhteistyön" periaatteet sitovat komissiota ja jäsenvaltioiden tuomioistuimia.

62 Komissio väittää, että riidanalainen päätös on riittävästi perusteltu, koska siinä on määritelty relevantit tuotemarkkinat sellaisiksi kuin ne oli määritelty asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetyssä kirjeessä, mistä kantaja ei voi olla tietämätön edellä selostetuista syistä (ks. edellä 50 ja 51 kohta).

63 Komissio katsoo lisäksi, että ne kantajan väitteet, joilla se pyrkii riitauttamaan itse tuotemarkkinoiden määrittelyn, ovat perusteettomia.

64 Tältä osin komissio tarkentaa, että se ei ole määritellyt relevanteiksi markkinoiksi hevoskilpailujen vedonlyöntiä vaan hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen yleensä, koska hevoskilpailujen "edelleenlähettämisen" markkinoilla äänen ja kuvan ostajat ovat vedonlyönnin välittäjiä, kun taas "vedonlyönnin" markkinoilla asiakkaita ovat loppukuluttajat eli pelaajat.

65 Siihen kysymykseen, onko ranskalaisten hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen markkinat määriteltävä eri markkinoiksi kuin muiden, erityisesti Isossa-Britanniassa järjestettävien hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen markkinat, ei komission mukaan voida vastata abstraktisti ja maittain vaihtelevia seikoja huomioon ottamatta. Ranskalaisen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen ja muiden kilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen välisen korvaavuuden tutkiminen olisi komission mukaan edellyttänyt yksityiskohtaista matemaattista analyysiä siitä, miten erot hevoskilpailujen lähetysaikatauluissa ja lähetyspäivissä voivat vaikuttaa pelaajien valintoihin. Koska asian tosiseikkojen tapahtuma-aikana Belgiassa ei lainkaan lähetetty edelleen ranskalaista ääntä ja

kuvaa, komissio ei olisi voinut tutkia tätä, joten sen mielestä relevanteiksi markkinoiksi oli määriteltävä hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettäminen yleensä.

66 Komissio kiistää kantajan väitteen, jonka mukaan ranskalainen ääni ja kuva ja muiden hevoskilpailujen ääni ja kuva eivät ole toisiaan korvaavia, koska pelaajalla on tarve nähdä se kilpailu, johon hän lyö vetoa. Tältä osin on komission mukaan totta, että pelaajien mieltymyksillä ja hevosia koskevilla tiedoilla on tietty vaikutus heidän valitessaan, mihin kilpailuihin he lyövät vetoa, esimerkiksi brittiläisiin tai ranskalaisiin kilpailuihin, mutta silti pelaajien kannalta kilpailut ovat toisiaan korvaavia vedonlyönnin osalta. Sama pätee komission mukaan siihen, minkä kilpailujen ääni- ja kuvalähetyksen vedonlyönnin välittäjät valitsevat, jolloin lähetyksiä on pidettävä kilpailevina tuotteina, koska vedonlyönnin välittäjien valinta ei riipu pelkästään kilpailuissa pelatun vedonlyönnin määrästä vaan myös muista tekijöistä, kuten lisenssisopimusten ehdoista ja/tai siitä, onko olemassa muuta ääntä ja kuvaa tarjoavia vedonlyöntitoimistoja. Komission mukaan tämän analyysin osoittavat todeksi tiedot, jotka se sai tutkiessaan kantajan toista valitusta, joka koskee Saksan vedonlyöntimarkkinoita (valitus IV/33.375, kanteen liite 8, jäljempänä Saksaa koskeva valitus), joilla lähetetään edelleen useita kilpailuja. Vaikka Saksan markkinoilla 40 prosenttia vedonlyönnin välittäjien vastaanottamista vedoista kohdistuu ranskalaisiin hevoskilpailuihin, 40 prosenttia saksalaisiin kilpailuihin ja 20 prosenttia Ison-Britannian kilpailuihin, 67 prosenttia vedonlyönnin välittäjistä valitsee ranskalaisen äänen ja kuvan lähetyksen, 23 prosenttia valitsee lähetyksen Ison-Britannian kilpailuista, ja 10 prosenttia valitsee molemmat lähetykset.

67 PMU-päätöksessä olevasta viittauksesta edellä mainittuun, Landgericht Saarbrückenin 21.12.1990 antamaan tuomioon komissio toteaa, että se ei tällä viittauksella millään tavoin vahvistanut saksalaisen tuomioistuimen toteamusta siitä, että Saksassa on erilliset ranskalaisen äänen ja kuvan markkinat, vaan komission tarkoitus oli ainoastaan osoittaa, että Ladbrokella oli kaupallista toimintaa Saksassa ja että hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettäminen vaikuttaa huomattavasti kilpailujen vedonlyönnissä tehtyihin valintoihin.

68 Vastineeseen antamassaan vastauksessa kantaja toteaa, että vaikka tiettyä tuotetta ei ole koskaan myyty määrätyillä markkinoilla ja vaikkei kyseessä olevan tuotteen osalta ole olemassa tilastotietoja, se ei saa estää sen tutkimista, onko määräävää markkina-asemaa käytetty väärin. Kantaja väittää, että sekä komissio että yhteisöjen tuomioistuin ovat aikaisemmin määritelleet relevantit markkinat ilman yksityiskohtaista tilastollista tutkimusta (ETY:n perustamissopimuksen 85 artiklan soveltamisesta 27 päivänä lokakuuta 1992 tehty komission päätös 92/521/ETY [IV/33.384 ja 33.378 — Vuoden 1990 jalkapallon maailmanmestaruuskilpailuihin järjestettävien valmismatkojen jako; EYVL L 326, s. 31]; Magill-päätös; asia 26/75, General Motors v. komissio, tuomio 13.11.1975, Kok. 1975, s. 1367 ja asia 226/84, British Leyland v. komissio, tuomio 11.11.1986, Kok. 1986, s. 3263).

69 Väliintulijat yhtyvät komission väitteisiin ja niiden perusteluihin. Niiden mukaan muun muassa seuraavat toteamukset osoittavat, että komission relevanteista tuotemarkkinoista tekemä analyysi on oikea. Ensiksikin väliintulijoiden mukaan mahdollisuus seurata hevoskilpailun televisiolähetystä ei liity siihen, onko kilpailuun mahdollista lyödä vetoa ennen sen alkamista. Toiseksi pelaajien intressi nähdä kuvalähetys niissä tiloissa, joissa he lyövät vetoa, riippuu tosiasiallisesti siitä, kuinka laaja tietämys ja kokemus heillä on vedonlyönnistä. Tältä osin väliintulijat tekevät eron satunnaisten ja vakituisten pelaajien välillä ja toteavat, että satunnaiset pelaajat, jotka käyvät vedonlyöntitoimistossa silloin tällöin, lyövät vetoa tarjolla oleviin kilpailuihin eikä heillä ole mieltymyksiä kilpailun tyypin suhteen eikä näin ollen myöskään sen suhteen, minkä kilpailun kuvaa näytetään. Sitä vastoin vakituisten pelaajien vedonlyönti perustuu väliintulijoiden mukaan pelaajien perinpohjaisiin tietoihin hevosurheilusta ja erityisesti kilparatsastajien ja hevosten taitoja ja suorituksia koskeviin tietoihin, eikä siihen, missä kilpailu juostaan tai siihen, lähetetäänkö kilpailu edelleen.

70 Siltä osin, onko eri hevoskilpailujen lähetysten välillä sellaista korvaavuutta, joka riippuu kilpailuihin pelattavien vetojen keskinäisestä korvaavuudesta, väliintulijat huomauttavat, että kantaja on 28.8.1993 päiväämässään kanteessa todennut, että Saksassa pelatuista vedoista 40 prosenttia on kohdistunut saksalaisiin kilpailuihin, 30 prosenttia ranskalaisiin kilpailuihin ja 30 prosenttia Ison-Britannian kilpailuihin, vaikka marraskuussa 1989 jättämässään Saksaa koskevassa valituksessa, jossa kantaja syytti PMU:ta siitä, että tämä on kieltäytynyt toimittamasta sen Saksassa sijaitseviin toimistoihin ranskalaista ääntä ja kuvaa, kantaja on todennut, että noin

40 prosenttia vedonlyönnistä on kohdistunut ranskalaisiin kilpailuihin. Tämä osoittaa väliintulijoiden mukaan, että vaikka Saksaan on lähetetty edelleen ranskalaisten kilpailujen lähetyksiä, ranskalaisiin kilpailuihin kohdistuneen vedonlyönnin markkinaosuus on pudonnut noin 25 prosenttia kolmessa vuodessa. Väliintulijat lisäävät, että riidanalaisen päätöksen mukaan Ison-Britannian kilpailujen markkinaosuus Saksassa oli 20 prosenttia, mutta kantajan kanteessaan mainitsemien lukujen mukaan osuus on kasvanut 30 prosenttiin. Tämän vuoksi väliintulijat päättelevät lukujen osoittavan, että äänen ja kuvan markkinat ovat pysyvästi epävakaat ja että eri kilpailulähetykset ovat toisiaan korvaavia.

71 Lopuksi väliintulijoiden mukaan se, etteivät hevoskilpailujen äänen ja kuvan lähettäminen ja samojen kilpailujen osalta vastaanotettu vedonlyönti ole toisistaan riippuvaisia, johtuu siitä, että i) kuvan saatavuus ei vaikuta vedonlyöntimahdollisuuteen, ii) vedonlyöntimarkkinoiden toimijat (vedonlyöntitoimistot, pelaajat) eivät ole samoja kuin kuvan edelleenlähettämisen markkinoiden toimijat (vedonlyöntitoimistot, kuvan tuottajat), iii) pelaajien mieltymyksiin ei vaikuta äänen ja kuvan tarjollaolo vaan kilpailuun pelattujen panosten määrä, iv) hevoskilpailun lähetyksen riippumattomuus vedonlyönnistä on sitäkin suurempaa, koska ne eivät ajallisesti mene päällekkäin ja v) yrityksellä voi olla määräävä asema äänen ja kuvan edelleenlähettämisen markkinoilla ilman, että se toimisi vedonlyöntimarkkinoilla, mikä ilmenee riidanalaisessa päätöksessä esitetyistä tosiseikoista.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

— Perustelujen puuttuminen tai niiden riittämättömyys

72 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa aluksi, että kuten asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetystä kirjeestä ilmenee (ks. edellä 21 kohta), komissio on selvästi määritellyt relevanteiksi tuotemarkkinoiksi hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen yleensä eikä hevoskilpailujen vedonlyöntiä (ks. kirjeen kohta II.1. a, s. 11).

73 Komissio on perustellut hyväksymäänsä määritelmää ensinnäkin sillä, että vedonlyöntimarkkinoiden toimijat eivät ole samoja kuin hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettämisen markkinoiden toimijat, minkä vuoksi relevanteiksi tuotemarkkinoiksi on komission mukaan määriteltävä ainoastaan kilpailujen televisioäänen ja -kuvan lähettämispalvelut (ks. edellä mainitun kirjeen kohta II.1. a, toinen alakohta, s. 12). Toiseksi komissio on katsonut, että siihen kysymykseen, kattavatko nämä relevantit markkinat ainoastaan ranskalaiset hevoskilpailut, kuten kantaja väittää, vai sisältyvätkö myös muut kilpailut näihin markkinoihin, ei voida vastata abstraktisti, koska vastaus riippuu maittain vaihtelevista tosiasiatiedoista. Komissio katsoi, että sen oli mahdotonta tehdä yksityiskohtaista analyysiä siitä, miten erot hevoskilpailujen lähetysaikatauluissa ja lähetyspäivissä voivat vaikuttaa pelaajien valintoihin Belgiassa, koska valituksen käsittelyaikana Belgiassa ei lainkaan lähetetty edelleen ranskalaista ääntä ja kuvaa. Viitaten Saksan vedonlyöntimarkkinoilla vallitseviin hevoskilpailujen välisiin kilpailuolosuhteisiin komissio on päätellyt, että relevanteiksi markkinoiksi oli määriteltävä hevoskilpailujen äänen ja kuvan edelleenlähettäminen yleensä (ks. asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetyn kirjeen kohta II.1. a, viides alakohta, s. 12 ja 24.6.1993 päivätyn kirjeen kohta 8).

74 Näin ollen riidanalaisessa päätöksessä on riittävän selvästi esitetty ne pääasialliset syyt, joiden vuoksi komissio on päätynyt tällaiseen relevanttien tuotemarkkinoiden määritelmään. Tämän vuoksi kantajan väitettä siitä, että perustelut puuttuvat tai että ne ovat puutteelliset, ei voida hyväksyä.

75 Tähän päätelmään ei vaikuta kantajan väite siitä, että komission olisi pitänyt perustella tuotemarkkinoiden määritelmä "erityisen yksityiskohtaisesti", koska määritelmä oli kantajan mukaan ristiriidassa sen kanssa, että komissio oli aikaisemmin PMU-päätöksessään viitannut Landgericht Saarbrückenin asiassa Hellmund vastaan Deutscher Sportverlag antamaan tuomioon (ks. edellä 27 kohta), jossa kantajan mukaan määriteltiin tuotemarkkinoiksi pelkät ranskalaisen äänen ja kuvan markkinat.

76 Ensiksikin PMU-päätös oli päätös väliaikaisista toimenpiteistä. Päinvastoin kuin lopullinen päätös, tällainen päätös ei sido komissiota, koska se voi valituksen huolellisesti tutkittuaan joko pysyä alkuperäisessä kannassaan tai muuttaa sitä.

77 Toiseksi PMU-päätöksestä ei ilmene, vaikka kantaja niin väittää, että komissio olisi yhtynyt saksalaisen tuomioistuimen tekemiin päätelmiin relevanteista tuotemarkkinoista.

78 Lisäksi PMU-päätöksen 8 kohdassa otsikon "Hevoskilpailujen vedonlyöntiä ja siihen liittyviä palveluja koskevat yhteisön markkinat" alla komissio on katsonut, että sen käytettävissä olevat tiedot riittävät "osoittamaan, että hevoskilpailujen vedonlyönnin ja siihen liittyvien palvelujen alalla on kauppaa ja kilpailua ja että tätä kauppaa harjoittavat PMU ja muutamat kilpailevat yritykset", joten komissio on voinut otsikon "Pari mutuel urbain (PMU)" alla päätellä, että "PMU toimii suoraan tai välillisesti yhteisön sisäisessä kaupassa, että se harjoittaa aktiivista laajentumispolitiikkaa tuotteidensa viennissä ja että se on yksi markkinoiden tärkeimmistä toimijoista" ja "että vedonlyöntiin liittyvien palvelujen ja näiden liitännäispalvelujen alalla yhteisössä on kauppaa ja kilpailua".

79 Näistä katkelmista ja koko PMU-päätöksestä ilmenee selvästi, että komissio ei ole viitannut Landgericht Saarbrückenin antamaan tuomioon relevanttien tuotemarkkinoiden määrittelemiseksi vaan osoittaakseen, että Ranskan ja Saksan välillä oli kauppaa vedonlyönnin ja siihen liittyvien palvelujen alalla, minkä vuoksi ja yhdessä muiden PMU-päätökseen sisältyvien perustelujen nojalla (ks. PMU-päätös, s. 36—38) oli perusteltua soveltaa perustamissopimuksen 92 ja 93 artiklaa Ranskan valtion PMU:lle myöntämään valtiontukeen.

80 Näin ollen kantaja ei voi väittää, että relevanttien tuotemarkkinoiden määritelmä olisi ristiriidassa komission aikaisemman ratkaisukäytännön kanssa ja että se olisi pitänyt tämän vuoksi perustella yksityiskohtaisemmin.

— Tuotemarkkinoiden määrittelyn oikeellisuus

81 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perustamissopimuksen 86 artiklaa sovellettaessa relevantteihin tuotteen tai palvelujen markkinoihin kuuluvat tuotteet tai palvelut, jotka voidaan korvata toisillaan tai jotka ovat riittävässä määrin vaihdettavissa toisiinsa paitsi niiden objektiivisten ominaisuuksien perusteella, joiden vuoksi tuotteilla tai palveluilla voidaan tyydyttää kuluttajien jatkuvat tarpeet, myös relevanteilla markkinoilla vallitsevien kilpailuolosuhteiden sekä kysynnän ja tarjonnan rakenteen perusteella (asia 31/80, L'Oréal, tuomio 11.12.1980, Kok. 1980, s. 3775, 25 kohta; asia 322/81, Michelin v. komissio, tuomio 9.11.1983, Kok. 1983, s. 3461, 37 kohta; asia C-62/86, AKZO Chemie v. komissio, tuomio 3.7.1991, Kok. 1991, s. I-3359, 51 kohta; asia T-30/89, Hilti v. komissio, tuomio 12.12.1991, Kok. 1991, s. II-1439, 64 kohta ja asia T-83/91, Tetra Pak v. komissio, tuomio 6.10.1994, Kok. 1994, s. II-755, 63 kohta).

82 Kantaja on väittänyt, että koska Saksan markkinat olivat erilliset markkinat, komissio ei olisi saanut viitata Saksan vedonlyöntimarkkinoihin perustellessaan kantaansa, että eri hevoskilpailujen kuvan ja äänen välillä on kilpailua. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että koska yhdenkään ranskalaisen kilpailun ääntä ja kuvaa ei lähetetty edelleen Belgian markkinoilla, joilla lähetettiin edelleen ainoastaan Ison-Britannian kilpailujen ääntä ja kuvaa, komissio saattoi perustellusti viitata Saksan markkinoihin, joilla ranskalaisia kilpailuja lähetetään muiden kilpailujen ohella, kun se tutki, oliko ranskalaisen äänen ja kuvan sekä muiden hevoskilpailujen äänen ja kuvan välillä kilpailua. Kantaja ei voi myöskään moittia komissiota siitä, että tämä on ottanut huomioon kilpailuolosuhteet Saksan vedonlyöntimarkkinoilla. Kun kantaja oli valituksessaan väittänyt, että ranskalaisen äänen ja kuvan markkina-alue oli tosiasiassa yhteisön laajuinen tai että siihen kuuluivat ainakin Saksa, Ranska ja Belgia, se oli pyytänyt komissiota tutkimaan

ranskalaisen äänen ja kuvan ja muiden kilpailujen äänen ja kuvan keskinäistä korvaavuutta ottaen nimenomaan huomioon useilla yhteisön markkinoilla, esimerkiksi Saksan markkinoilla, vallitsevat kilpailuolosuhteet.

83 Lisäksi komissio saattoi viitata kilpailuolosuhteisiin pääasiallisilla markkinoilla eli vedonlyöntimarkkinoilla tutkiakseen kilpailuolosuhteita liitännäisillä äänen ja kuvan markkinoilla. Verratessaan toisiinsa eri hevoskilpailuihin kohdistuneen vedonlyönnin markkinaosuuksia ja näiden kilpailujen kuvan ja äänen markkinaosuuksia komissio lausui myös siitä, perustuivatko vedonlyönnin välittäjien valinnat näiden toimistoissa lähetettävien kilpailujen osalta pelkästään siihen oletukseen, kuten kantaja väittää, että pelaajat haluavat nähdä ainoastaan niiden kilpailujen lähetykset, joihin he lyövät vetoa.

84 Riidanalaisen päätöksen 8 kohdasta ilmenee tältä osin selvästi, että kysyntä Saksan äänen ja kuvan markkinoilla varmuudella poikkeaa vedonlyöntimarkkinoiden kysynnästä. Tämä osoittaa, päinvastoin kuin kantaja väittää, että saksalaisten vedonlyönnin välittäjien tekemä valinta eri ääni- ja kuvalähetysten välillä ei perustu pelkästään siihen, että pelaajat haluavat nähdä ainoastaan niiden kilpailujen lähetykset, joihin he lyövät vetoa, vaan myös muihin seikkoihin, kuten olosuhteisiin, joissa pelaajille tarjotaan lähetyksiä hevoskilpailuista, ja/tai siihen, että tiettyjä kilpailuja pyritään markkinoimaan enemmän kuin muita, ja, kuten komissio on perustellusti korostanut, nämä seikat vaikuttavat yhtä paljon tarjottujen erilaisten ääni- ja kuvalähetysten väliseen kilpailuun. Lisäksi on huomattava, että sellaisten numerotietojen mukaan, joita kantaja ei ole kiistänyt, Saksan markkinoilla 40 prosenttia vedonlyönnin välittäjien vastaanottamista vedoista kohdistuu ranskalaisiin kilpailuihin, 40 prosenttia saksalaisiin kilpailuihin ja 20 prosenttia Ison-Britannian kilpailuihin, mutta tästä huolimatta 67 prosenttia vedonlyönnin välittäjistä on valinnut ranskalaisen äänen ja kuvan vastaanottamisen ja edelleenlähettämisen, 23 prosenttia lähetyksen Ison-Britannian kilpailuista, ja 10 prosenttia molemmat lähetykset.

85 Lisäksi on huomattava, että Belgiassa vedonlyöntitoimistoissa voidaan ottaa vastaan vedonlyönnin välittäjän välityksellä lyötäviä vetoja ainoastaan ulkomaisiin hevoskilpailuihin ja että tosiseikkojen tapahtuma-aikana Belgian vedonlyöntitoi-

mistoissa lähetettiin edelleen ainoastaan Isossa-Britanniassa järjestettyjen kilpailujen ääntä ja kuvaa. Tästä seuraa, että Belgiassa oli ainakin yksi muu tuote kuin ranskalaisen kuvan ja äänen edelleenlähettäminen, joka oli teknisiltä ominaisuuksiltaan ja käytöltään verrattavissa viimeksi mainittuun.

86 Tämän vuoksi kantajan väite, jonka mukaan ranskalaisiin kilpailuihin vetoa lyövät pelaajat eivät tyydy muiden kilpailujen kuvalähetykseen, ei riitä osoittamaan, että nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa tuotemarkkinoiksi olisi määriteltävä ainoastaan ranskalaisten kilpailujen ääni ja kuva siten, että markkinoiden määrittelyssä ei otettaisi huomioon Belgiassa parhaillaan saatavilla olevaa, Isossa-Britanniassa järjestettävien kilpailujen ääntä ja kuvaa. Kuten juuri on todettu (ks. edellä 84 kohta), konkreettisen todistusaineiston puuttuessa ei voida olettaa, että kilpailujen ääni- ja kuvalähetyksen valintaa koskeva päätös, jonka tekee vedonlyöntitoimisto eikä pelaaja, perustuisi pelkästään pelaajien sen hetkisiin tarpeisiin eikä lainkaan muihin tekijöihin kuten eri lisenssinantajien tarjoamien lisenssisopimusten ehtoihin.

87 Asiakirja-aineistosta ja erityisesti kantajan itsensä esittämistä tiedoista (ks. kannekirjelmän kohdat 6.14 ja 6.15 sekä tämän tuomion 94 kohta) ilmenee, että ennen kuin Belgian lainsäädännössä tehtiin muutos, jolla sallittiin Isossa-Britanniassa järjestettävien kilpailujen kuvalähetyksen edelleenlähettäminen, vedonlyönti kantajan Belgiassa sijaitsevissa toimistoissa kohdistui sataprosenttisesti ranskalaisiin kilpailuihin eikä lainkaan Isossa-Britanniassa järjestettäviin kilpailuihin, ja että kyseisen muutoksen tultua voimaan ranskalaisiin kilpailuihin kohdistuu edelleen 60 prosenttia vedonlyönnistä, vaikka kilpailuja ei vieläkään lähetetä edelleen Belgiassa, kun taas Ison-Britannian kilpailuihin kohdistuu 40 prosenttia vedonlyönnistä, vaikka niistä saadaan nykyään kuvalähetys. Kun otetaan huomioon nämä kantajan itsensä mainitsemat seikat, voidaan päätellä, että vaikka ranskalaista ääntä ja kuvaa ei lähetetä edelleen ja vaikka Ison-Britannian kilpailujen ääni ja kuva lähetetään edelleen, tämä ei ole estänyt eikä edelleenkään estä belgialaisia pelaajia jatkamasta vedonlyöntiä ranskalaisiin kilpailuihin. Tämän vuoksi kantaja ei voi väittää, että äänen ja kuvan markkinoilla oleva kysyntä ja vedonlyönnin välittäjien kysynnän mukaan tekemä valinta eri ääni- ja kuvalähetysten välillä riippuisivat pelkästään siitä, että pelaajat haluavat nähdä ainoastaan niiden kilpailujen lähetykset, joihin he lyövät vetoa, ja että eri kilpailujen ääni ja kuva eivät näin ollen olisi toisiaan korvaavia.

88 Tästä seuraa, että kantaja ei ole näyttänyt toteen, että komissio olisi tehnyt ilmeisen arviointivirheen tuotemarkkinoiden määrittelyssä.

89 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kaikki kantajan väitteet perustelujen puuttumisesta tai riittämättömyydestä sekä virheellisestä tuotemarkkinoiden määrittelystä on hylättävä.

Toinen osa: relevantin markkina-alueen määrittely

Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista

90 Kantaja väittää, että se, että on todettu olevan olemassa useita kansallisia markkina-alueita, johtuu siitä, että on sekoitettu keskenään äänen ja kuvan markkinat sekä vedonlyöntimarkkinat, vaikka kyse on eri tuotteiden markkinoista, jolloin niiden markkina-aluekin voi olla erilainen. Kantajan mukaan on otettava huomioon, että Belgiassa, kuten Ranskassa ja Saksassakin, on huomattavaa ranskalaisen äänen ja kuvan kysyntää, minkä osoittaa se seikka, että kantajan liikevaihdosta 95 prosenttia koostuu ranskalaisiin kilpailuihin kohdistuvasta vedonlyönnistä, eikä tätä kysyntää voida tyydyttää muulla tavoin. Belgialaiset pelaajat voivat kantajan mukaan lisäksi lyödä vetoa puhelimitse tai Minitelin välityksellä ranskalaisissa vedonlyöntitoimistoissa tai vaikka ylittää Ranskan ja Belgian rajan lyödäkseen vetoa Ranskassa. Kantajan mukaan ranskalaisen äänen ja kuvan edelleenlähettämiselle Belgiaan ei ole teknisiä esteitä.

91 Kantaja väittää lisäksi, että riidanalaisessa päätöksessä mainittuja lukuja, jotka koskevat vedonlyöntimarkkinoiden kysyntää Saksassa ja Belgiassa saksalaisten, ranskalaisten, belgialaisten ja Ison-Britannian kilpailujen osalta, ei ole esitetty asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetyssä kirjeessä ja että riidanalaisessa päätöksessä ei mainita lähdettä, josta luvut ovat peräisin.

92 Komission esittämät luvut kysynnän rakenteesta Saksassa ja Belgiassa ovat kantajan mukaan epätarkkoja, harhaanjohtavia ja merkityksettömiä, koska luvut koskevat vedonlyöntiä sekä kilparadoilla että vedonlyönnin välittäjien kautta eivätkä pelkästään vedonlyöntiä välittäjien kautta, minkä perusteella voitaisiin todeta, että kysynnän rakenteeseen Belgian ja Saksan markkinoilla vaikuttaa suuresti se, onko ääntä ja kuvaa mahdollista lähettää edelleen.

93 Kantaja korostaa, että komission mainitsemat Saksan markkinoita koskevat luvut (riidanalaisen päätöksen 10 kohta) osoittavat, että 90 prosenttia vedonlyönnistä kohdistuu saksalaisiin kilpailuihin (kuvaa ei saatavilla) ja 10 prosenttia Ison-Britannian kilpailuihin (kuva saatavilla), kun taas pelkästään saksalaisten vedonlyönnin välittäjien vastaanottamien vetojen osalta markkinaosuudet jakautuvat niin, että saksalaisten kilpailujen osuus vedonlyönnistä on 40 prosenttia, ranskalaisten kilpailujen 30 prosenttia ja Ison-Britannian kilpailujen 30 prosenttia, kuten kantajan mukaan ilmenee Saksassa toimivien vedonlyönnin välittäjien antamista tiedoista. Kantajan ainoasta Berliinissä sijaitsevasta toimistosta (jossa ranskalaista kuvaa ei ole saatavilla) peräisin olevat tiedot osoittavat kantajan mukaan, että markkinaosuudet ovat seuraavat: saksalaiset kilpailut 35 prosenttia, ranskalaiset kilpailut 2 prosenttia ja Ison-Britannian kilpailut 63 prosenttia.

94 Belgian markkinoita koskevista luvuista (ks. edellä 29 kohta), joiden mukaan ranskalaisiin kilpailuihin (kuvaa ei saatavilla) kohdistuvan vedonlyönnin markkinaosuus on 63 prosenttia, belgialaisiin kilpailuihin (kuvaa ei myöskään saatavilla) kohdistuvan 31,5 prosenttia ja Ison-Britannian kilpailuihin (kuva saatavilla) kohdistuvan 5 prosenttia, kantaja väittää, että sen saatavilla olevien tietojen mukaan vedonlyönti jakautuu sen Belgiassa sijaitsevissa vedonlyöntitoimistoissa seuraavasti: ranskalaiset kilpailut (kuvaa ei saatavilla) 60 prosenttia, Ison-Britannian kilpailut (kuva saatavilla) 40 prosenttia. Kantaja lisää, että ennen kuin hevoskilpailujen vedonlyöntiä koskevaa Belgian lainsäädäntöä muutettiin, Ison-Britannian kilpailuista ei ollut mahdollista toimittaa kuvaa, ja tuolloin vedonlyönti jakautui seuraavasti: ranskalaiset kilpailut 100 prosenttia, Ison-Britannian kilpailut 0 prosenttia; Ison-Britannian kilpailukysyntä kasvoi sen johdosta, että kilpailut lähetettiin suorana lähetyksenä.

95 Kantaja väittää lisäksi, että riidanalainen päätös on virheellinen, koska komissio on sen mukaan vastoin asiassa 27/76, United Brands vastaan komissio, 14.2.1978 annettuun tuomioon (Kok. 1978, s. 207) perustuvaa oikeuskäytäntöä sivuuttanut tarjontapuolen, jolle on tunnusomaista, että äänen ja kuvan lähettämiselle Belgiassa ei ole teknisiä esteitä.

96 Kantajan mukaan markkina-alue on määritelty virheellisesti, koska riidanalaisessa päätöksessä ei ole mainintaa kansallisten lainsäädäntöjen eroista ja niiden merkityksestä eikä hevoskilpailuihin liittyvien immateriaalioikeuksien laajuudesta yhteisössä.

97 Komissio katsoo, että kuluttajien erilaiset mieltymykset luovat erilaisia kilpailuolosuhteita asianomaisilla maantieteellisillä alueilla, jolloin on perusteltua rajata relevantit markkinat jäsenvaltioittain. Vaikka samalla tuotteella on jonkin verran kysyntää kaikilla näillä alueilla, se ei kuitenkaan tarkoita, että alueet muodostavat yhtenäisen markkina-alueen, sillä kysyntä on vähäistä (neuvoston asetuksen (ETY) N:o 4064/89 mukaisesti 22 päivänä heinäkuuta 1992 tehty komission päätös 92/553/ETY, asia nro IV/M.190 — Nestlé/Perrier; EYVL L 356, s. 1), koska puhelimitse tai naapurimaissa pelatun vedonlyönnin osuus kokonaiskysynnästä oli erittäin pieni.

98 Komission mukaan pelaajien ja vedonlyönnin vastaanottajien välinen läheinen yhteys, joka johtuu siitä, että pelaajien matkustaminen on suhteellisen vähäistä, aiheuttaa sen, että vedonlyöntitoimistojen välinen kilpailu on vähäistä paikallista tai alueellista kilpailua, joten vedonlyöntiin liittyvät äänen ja kuvan markkinoiksi on myös rajattava pelkästään jäsenvaltion alue. Se, että ääni ja kuva voidaan teknisesti lähettää Belgiassa tai jossakin muussa jäsenvaltiossa, ei aseta kyseenalaiseksi kyseisten markkina-alueiden määrittelemistä jäsenvaltioittain koska markkinoiden laajuus riippuu ainoastaan kilpailuolosuhteista, jotka johtuvat kysynnän rakenteesta ja jäsenvaltioiden lainsäädäntöjen eroista. Komission mukaan Belgian lainsäädännössä on säädetty järjestelmästä, joka luo erilaiset kilpailuolosuhteet

kuin muissa jäsenvaltioissa, minkä osoittaa todeksi se seikka, että ennen kuin vedonlyöntitoimistojen aukioloaikoja koskevaa lainsäädäntöä muutettiin, belgialaiset toimistot eivät olleet kiinnostuneita Ison-Britannian kilpailujen äänen ja kuvan lähettämisestä, vaikka se oli teknisesti mahdollista.

99 Komissio selventää, että Saksan markkinoiden kysyntää koskevat luvut on saatu kantajan tekemästä, Saksaa koskevasta valituksesta (kanteen liitteessä 8 olevan 2.5.2 kohdan c ja d alakohta). Erot näiden lukujen ja kantajan nyt esittämien lukujen välillä johtuvat komission mukaan luultavasti siitä, että saksalaisten vedonlyönnin välittäjien kantajalle toimittamat tiedot koskevat pelkästään niiden vastaanottamaa vedonlyöntiä, joka on 20 prosenttia kaikesta vedonlyönnistä; saksalaiset hevoskilpailuja järjestävät yhtiöt vastaanottavat loput 80 prosenttia vedonlyönnistä järjestämissään kilpailuissa.

100 Belgian markkinoilla vallitsevaa kysyntää koskevista luvuista komissio toteaa, että vedonlyöntitoimistoissa ranskalaisiin ja Ison-Britannian kilpailuihin lyötyjä vetoja koskevat kantajan tiedot, jotka on esitetty ensimmäisen kerran kannekirjelmässä, eivät aseta kyseenalaiseksi Belgian markkinoista saatua yleiskäsitystä sellaisena kuin se on kuvattu asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetyssä kirjeessä ja riidanalaisessa päätöksessä.

101 Väliintulijat korostavat, että puhelimitse tai Minitelin välityksellä Belgian ja Ranskan välillä tapahtuva vedonlyönti on merkityksetöntä, koska PMU:lla on nykyään ainoastaan 22 Belgiassa asuvaa, joko puhelimitse tai Minitelin kautta asioivaa tiliasiakasta. Väliintulijat lisäävät, että vuonna 1993 kaikkien näiden yhteyksien kautta pelattujen pelipanosten määrä oli 33 576 Ranskan frangia eli 0,0001 prosenttia PMU:n samana vuonna Ranskassa vastaanottamien vetojen määrästä. Väliintulijoiden mukaan näiden 22 Belgiassa asuvan PMU:n tiliasiakkaan pelaamien panosten määrä oli vain 0,0013 prosenttia kaikista Belgiassa belgialaisiin tai ulkomaisiin kilpailuihin lyödyistä vedoista.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

102 Perustamissopimuksen 86 artiklan luomassa järjestelmässä markkina-alueen määrittely, kuten tuotemarkkinoidenkin määrittely, edellyttää taloudellista arviointia. Markkina-alueeksi voidaan määritellä alue, jolla kaikkia asianomaisia taloudellisia toimijoita koskevat samanlaiset tai riittävän samankaltaiset objektiiviset kilpailuolosuhteet (em. asia United Brands v. komissio, tuomion 44 kohta; em. asia Michelin v. komissio, tuomion 26 kohta; asia 247/86, Alsatel, tuomio 5.10.1988, Kok. 1988, s. 5987, 15 kohta ja em. asia Tetra Pak v. komissio, tuomion 91 kohta).

103 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että tässä asiassa äänen ja kuvan markkinoilla vallitsevia kilpailuolosuhteita on tutkittava vedonlyöntitoimistojen välillä. Ne nimittäin ovat äänen ja kuvan ostajia, jotka ostavat näitä lähettääkseen niitä edelleen loppukuluttajille eli pelaajille, joten toimintaolosuhteet pääasiallisilla vedonlyöntimarkkinoilla määräävät niistä johtuvien ääni- ja kuvamarkkinoiden toimintaolosuhteet.

104 Päinvastoin kuin kantaja väittää, äänen ja kuvan markkinat eivät ole itsenäiset markkinat vaan pikemminkin liitännäiset markkinat, jotka ovat syntyneet pääasiallisista markkinoista eli vedonlyöntimarkkinoista, joiden toiminta on omiaan vaikuttamaan pelaajien valintoihin ja suuntaamaan niitä lähetettäviin kilpailuihin, sillä pelaajat ovat loppukuluttajia sekä pääasiallisilla markkinoilla eli vedonlyöntimarkkinoilla että äänen ja kuvan liitännäisillä markkinoilla.

105 Missään tapauksessa kantaja ei voi väittää, että komissio on sekoittanut vedonlyöntimarkkinat äänen ja kuvan markkinoihin. Tukeakseen väitettään siitä, että televisiolähetys vaikuttaa pelaajien valintoihin, kantaja on nimittäin itse viitannut vedonlyöntimarkkinoiden kysynnän rakenteeseen, erityisesti toimistojen vastaanottamaan vedonlyöntiin kohdistuvan kysynnän rakenteeseen, sekä siihen, että

kysyntä vaihtelee sen mukaan, lähetetäänkö hevoskilpailujen ääntä ja kuvaa vai ei (ks. edellä 93 ja 94 kohta).

106 Näin ollen pääasiallisten markkinoiden eli vedonlyöntimarkkinoiden toimintaolosuhteille on tyypillistä pelaajien ja vedonlyöntitoimistojen läheinen maantieteellinen yhteys, koska pelaajien matkustaminen on vähäistä ja merkityksetöntä, minkä osoittavat todeksi väliintulijoiden esiintuomat, Belgian ja Ranskan rajan ylittävän vedonlyönnin markkinoita koskevat seikat, joita kantaja ei ole kiistänyt (ks. 101 kohta edellä). Vedonlyöntitoimistojen ja pelaajien välttämätön maantieteellinen läheisyys johtaa siihen, että vedonlyöntitoimistojen välistä kilpailua muodostuu pääasiallisesti sellaisilla alueilla, joiden laajuus yhteensä ei kuitenkaan missään tapauksessa ylitä jäsenvaltion rajoja.

107 Koska pääasiallisten markkinoiden eli vedonlyöntimarkkinoiden markkina-alueen on katsottava olevan jäsenvaltion alue, näin on oltava myös liitännäisten äänen ja kuvan markkinoiden markkina-alueen osalta. Tästä seuraa, että kantajan väitteet Belgian ja Saksan markkinoiden kysynnän rakennetta koskevien lukujen epätarkkuudesta ja merkityksettömyydestä on hylättävä vaikutuksettomina. Kun edellä esitetyt perustelut otetaan huomioon (ks. edellä 103—106 kohta), tällainen toteamus ei missään tapauksessa riittäisi tekemään kyseenalaiseksi sitä, että markkinat ovat jäsenvaltion laajuiset, vaikka oletettaisiinkin, että komission mainitsemat luvut eivät tältä osin kuvaa oikein kysynnän rakennetta näissä maissa, mikä ei pidä paikkaansa, minkä vahvistaa yksityiskohtainen analyysi kaikista niistä luvuista, joita asianosaiset ovat esittäneet kirjallisissa huomautuksissaan ja vastauksissaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämiin kirjallisiin kysymyksiin.

108 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kantajan väitteet relevantin markkina-alueen virheellisestä määrittelystä on hylättävä.

Kolmas osa: määräävä markkina-asema

109 Kantaja väittää, että riidanalaisessa päätöksessä olisi pitänyt katsoa, että kilpailuja järjestävillä yhtiöillä on yhteinen määräävä markkina-asema ranskalaisen äänen ja kuvan markkinoilla Belgiassa.

110 On kuitenkin todettava, että vaikka katsottaisiin, että kilpailuja järjestävillä yhtiöillä on yhteinen määräävä markkina-asema, tällainen toteamus voisi oikeuttaa riidanalaisen päätöksen kumoamisen ainoastaan, jos kilpailuja järjestävien yhtiöiden kieltäytyminen lähetyslisenssin myöntämisestä kantajalle täyttää perustamissopimuksen 86 artiklassa tarkoitetun määräävän markkina-aseman väärinkäytön tunnusmerkit.

111 On siis syytä tutkia heti kantajan kanneperusteen neljäs osa, joka koskee sitä, onko riidanalainen kieltäytyminen määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä.

Neljäs osa: väitetty määräävän markkina-aseman väärinkäyttö

Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista

112 Kantaja lähtee siitä, että markkina-alue on koko yhteisö eikä se ole jäsenvaltion laajuinen, kuten komissio katsoo, ja kantaja väittää, että määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä on se, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden kieltäytyminen ranskalaisen äänen ja kuvan lähetyslisenssin myöntämisestä kantajalle syrjii sitä ja eristää markkinoita, koska kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat myöntäneet lähetyslisenssejä muille asianosaisille eli PMU:lle, PMI:lle, DSV:lle ja ranskalaisille sekä saksalaisille vedonlyöntitoimistoille. Kieltäytyminen on kantajan mukaan lisäksi mielivaltaista, sillä kantaja oli valmis maksamaan kilpailuja järjestäville yhtiöille

asianmukaisen lupamaksun ranskalaisesta äänestä ja kuvasta. Kantajan mukaan kieltäytymisellä haluttiin tosiasiassa rajoittaa Ladbroke-ryhmän kasvua hevoskilpailujen vedonlyönnin alalla.

113 Kantaja katsoo, että vaikka markkina-alueeksi katsottaisiin Belgia, kilpailuja järjestävien yhtiöiden kieltäytyminen myöntämästä kantajalle ranskalaisen äänen ja kuvan lähetyslisenssiä on sellaisenaan mielivaltaista ja vailla objektiivista perustaa, koska kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat myöntäneet tällaisia lisenssejä muille yhtiöille, jotka toimivat yhteismarkkinoiden lähellä sijaitsevilla alueilla. Riidanalaisen kieltäytymisen mielivaltaisuuden osoittaa kantajan mukaan ensiksikin myös se, että tällaisten lisenssien myöntämiselle Belgiassa ei ole teknisiä esteitä, ja toiseksi, että kantaja on kilpailuja järjestävien yhtiöiden, PMU:n ja sen läheisen "liittolaisen" PMU belgen ainakin potentiaalinen kilpailija. Tältä osin komissio ei voinut kantajan mukaan perustellusti vedota yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 62/79, Coditel, 18.3.1980 antamaan tuomioon (Kok. 1980, s. 881, jäljempänä Coditel I -tapaus) ja asiassa 262/81, Coditel, 6.10.1982 antamaan tuomioon (Kok. 1982, s. 3381, jäljempänä Coditel II -tapaus) tukeakseen väitettään, jonka mukaan perustamissopimuksen määräyksillä ei periaatteessa aseteta estettä sille, että lisenssisopimuksissa sovitaan maantieteellisistä rajoista, sillä nämä tuomiot eivät koskeneet määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä vaan palvelujen tarjoamisen vapautta ja yritysten välisiä sopimuksia.

114 Koska kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat myöntäneet lisenssejä Ranskassa ja Saksassa sijaitseville yrityksille, niiden yksinoikeus ranskalaiseen ääneen ja kuvaan on kantajan mukaan sammunut, joten kantajan toimenpiteitä lisenssin saamiseksi yhtiöiltä kilpailujen edelleenlähettämistä varten ei ole pidettävä yrityksenä saada pakkolisenssi vaan pikemminkin yrityksenä lopettaa mielivaltainen ja syrjivä lisenssien myöntämispolitiikka.

115 Kantaja katsoo, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden noudattamaksi väitettyä menettelyn pitämistä väärinkäyttönä ei voida estää vetoamalla yhteisöjen tuomioistuimen asiassa 238/87, Volvo, 5.10.1988 antamaan tuomioon (Kok. 1988, s. 6211) ja Magill-tapauksessa antamaan tuomioon. Näistä tuomioista ilmenee kantajan mukaan, että kun määräävässä asemassa oleva yritys kieltäytyy myöntämästä lisenssiä immateriaalioikeuksiensa perusteella, se ei voi välttyä perustamissopimuk-

sen 86 artiklassa olevan kiellon soveltamiselta, jos kieltäytyminen on määräävän aseman väärinkäyttöä. Komissio on katsonut, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden noudattamaksi väitettyä menettelyä ei mainita siinä immateriaalioikeuksien väärinkäyttöä koskevien esimerkkien luettelossa, jonka yhteisöjen tuomioistuin ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin ovat esittäneet asioissa Volvo ja Magill, mutta kantajan mukaan komission kanta on virheellinen, koska esimerkkiluettelo ei ole tyhjentävä. Magill-tapauksessa annettu tuomio osoittaa kantajan mukaan päinvastoin, että pelkästään se, että tietty menettely ei täysin vastaa asiassa Volvo annetussa tuomiossa mainittuja esimerkkejä määräävän markkina-aseman väärinkäytöstä, ei estä 86 artiklan soveltamista muihin tapauksiin.

116 Lisäksi kantaja katsoo, että komissio ei ole voinut perustellusti tehdä riidanalaisessa päätöksessään eroa toisaalta edellä mainittujen London European/Sabena -päätöksen ja asiassa ICI ja Commercial Solvents vastaan komissio sekä asiassa CBEM annettujen tuomioiden välillä ja toisaalta nyt käsiteltävänä olevan asian välillä sen perusteella, että päinvastoin kuin kolmessa ensin mainitussa tapauksessa, kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät tässä tapauksessa toimi relevanteilla markkinoilla. Kantaja väittää, että päinvastoin kuin riidanalaisessa päätöksessä todetaan, kilpailuja järjestävät yhtiöt toimivat Belgiassa PMU:n ja sen belgialaisen tytäryhtiön PMB:n välityksellä, ja kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat jopa ehdottaneet belgialaisille vedonlyöntitoimistoille ranskalaisen äänen ja kuvan toimittamista.

117 Komissio huomauttaa, että yhteisöjen tuomioistuimen ja ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen edellä mainittujen tuomioiden mukaan tekijänoikeuden käyttäminen on sen väärinkäyttöä ainoastaan, jos oikeuden käyttämisen ehdoilla ja käyttötavoilla pyritään tavoitteeseen, joka on selvästi 86 artiklan tavoitteiden vastainen, mistä oli kysymys Magill-tapauksessa, jossa lisenssin myöntämisestä kieltäytyminen esti uuden tuotteen markkinoille pääsyn. Komission mukaan nämä edellytykset eivät täyty nyt käsiteltävänä olevassa asiassa, koska kantaja toimii vedonlyöntimarkkinoilla ja sillä on vieläpä määräävä asema niillä markkinoilla, joilla pelaajille esitetään ääntä ja kuvaa, kun taas kyseisten immateriaalioikeuksien haltijat eli kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät tällä hetkellä toimi näillä markkinoilla. Lisäksi päinvastoin kuin Magill-tapauksessa, kilpailuja järjestävien yhtiöiden kieltäytyminen

myöntämästä Ladbrokelle ranskalaisen äänen ja kuvan lähettämislisenssiä ei komission mukaan estä pelaajia saamasta palvelua (ääntä ja kuvaa), joka on perusolemukseltaan erilainen kuin jo olemassa oleva palvelu eli vedonlyönti.

118 Komission mukaan kilpailuja järjestävien yhtiöiden kieltäytyminen myöntämästä kantajalle lisenssiä on kaupallisesti perusteltua. Koska äänen ja kuvan lisenssit ovat PMU:n Ranskassa ja Sveitsissä järjestämän vedonlyönnin markkinointikeino, on luonnollista, että kilpailuja järjestävät yhtiöt kieltäytyvät myöntämästä lisenssejä kilpailijoille, jotka toimivat samoilla markkinoilla kuin niiden yhteinen kaupallinen edustaja PMU. Sitä vastoin siellä, missä PMU ei toimi, kilpailuja järjestävät yhtiöt voivat komission mukaan vapaasti antaa lisenssejä muille sillä edellytyksellä, että niitä ei myönnetä syrjivästi, mistä Belgian markkinoilla ei voi olla kyse, koska päinvastoin kuin Saksan markkinoilla, kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät ole toistaiseksi myöntäneet siellä ainoatakaan lisenssiä. Komissio riitauttaa kantajan väitteen, jonka mukaan ensinnäkin kilpailuja järjestävät yhtiöt toimivat Belgian markkinoilla PMU:n ja sen tytäryhtiön PMB:n välityksellä ja toiseksi kilpailujen kuva- ja äänilähetystä on PMU/PMI:n välityksellä tarjottu Belgiassa toimiville vedonlyöntitoimistoille. Kuten asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähetetystä kirjeestä ilmenee, PMB ei ole koskaan toiminut Belgiassa, ja markkinoille suoraan tai välillisesti lisenssin varassa pyrkivän yrityksen asemaa ei voida verrata sellaisen yrityksen asemaan, joka jo toimii markkinoilla.

119 Kantaja on väittänyt, että yhteismarkkinoilla on tapahtunut eristämistä, koska kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat myöntäneet lisenssejä Ranskaan ja Saksaan, minkä osalta komissio korostaa, että oikeuskäytännön mukaan (Coditel I- ja Coditel II -tapauksissa annetut tuomiot) perustamissopimuksen määräyksillä ei periaatteessa aseteta estettä sille, että immateriaalioikeuksien luovuttamista koskevissa sopimuksissa sovitaan maantieteellisistä rajoista. Pelkästään se, että tässä tapauksessa nämä rajat seuraavat jäsenvaltioiden rajoja, ei komission mukaan johda erilaiseen lopputulokseen, koska oikeuksia käytetään jäsenvaltioittain, sillä ne ovat yhteydessä pääasiallisiin markkinoihin eli vedonlyöntimarkkinoihin. Edellä mainitun, asiassa Volvo annetun tuomion perusteella yhteisöjen tuomioistuimen Coditel I- ja Coditel II -tapauksissa omaksuma kanta soveltuu komission mukaan myös silloin, kun on kyse perustamissopimuksen 86 artiklasta. Komission mukaan näissä tapauksissa

hylättiin nimenomaisesti kanta, jonka mukaan tietylle alueelle myönnetty lisenssi johtaa siihen, että oikeus varata yksinoikeus muille alueille sammuu ja että määräävässä asemassa olevalla yrityksellä ei ole oikeutta kieltäytyä myöntämästä lisenssiä, jos se on jo sellaisen myöntänyt muissa jäsenvaltioissa.

120 Komissio korostaa, että vaikka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoisi, että relevantti markkina-alue käsittää koko yhteisön, kilpailuja järjestävien yhtiöiden kieltäytyminen myöntämästä lisenssiä kantajalle olisi määräävän aseman väärinkäyttöä ainoastaan, jos olisi näytetty toteen, että jotkut vedonlyöntitoimistot ovat huonommassa asemassa kuin toiset, koska niiden käytettävissä ei ole ääni- ja kuvalähetystä. Ladbroke ei kuitenkaan komission mukaan ole näyttänyt tätä toteen hallinnollisessa menettelyssä eikä ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen käsittelyssä.

121 Väliintulijat väittävät, että Magill-tapauksessa annetun tuomion mukaan immateriaalioikeuden haltijan kieltäytyminen lisenssin myöntämisestä voidaan katsoa määräävän markkina-aseman väärinkäytöksi ainoastaan, jos i) kieltäytyminen estää sellaisen uuden tuotteen saattamisen markkinoille, joka on kuluttajien kannalta käytännöllisempi ja joka muodostaa liitännäiset markkinat, jos ii) immateriaalioikeuden haltija toimii sekä pääasiallisilla markkinoilla että liitännäisillä markkinoilla ja jos iii) immateriaalioikeuden haltija estää lisenssin myöntämisestä kieltäytymisellään kilpailijoiden pääsyn markkinoille säilyttääkseen monopoliasemansa. Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa mikään näistä edellytyksistä ei väliintulijoiden mukaan täyty, koska ääni- ja kuvalähetys ei ole pelaajille sellainen uusi tuote, joka vaikuttaisi heidän vedonlyöntiä koskeviin valintoihinsa, koska kilpailuja järjestävät yhtiöt tai PMU tai PMI eivät toimi Belgian vedonlyöntimarkkinoilla (pääasialliset markkinat) eivätkä immateriaalioikeuksien käyttämisen markkinoilla (liitännäiset markkinat) ja koska kilpailuja järjestävien yhtiöiden riidanalainen kieltäytyminen ei estä kantajaa pääsemästä vedonlyöntimarkkinoille.

122 Kantaja on väittänyt, että kilpailuja järjestävät yhtiöt toimivat jo Belgian markkinoilla PMB:n välityksellä, mihin väliintulijat vastaavat, että helmikuussa 1981 PMI todellakin perusti Belgian oikeuden mukaisen PMB-nimisen yrityksen hyötyäkseen mahdollisesta lainmuutoksesta, jolla Belgiassa olisi sallittu vedonlyönti

ulkomaisiin kilpailuihin, mutta että PMB:llä ei ole koskaan ollut toimintaa Belgiassa, koska lainmuutos ei toteutunut.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

123 Kantajan väitteet, joiden mukaan kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat käyttäneet väärin yhteistä määräävää markkina-asemaansa, perustuvat siihen, että markkina-alueeksi on määritelty alue, johon kuuluvat ainakin Belgia, Ranska ja Saksa. Edellä esitetyistä syistä (ks. 103—106 kohta) relevantit markkinat ovat kuitenkin jäsenvaltion laajuiset eli Belgian äänen ja kuvan markkinat.

124 On kiistatonta, että kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät toistaiseksi ole myöntäneet yhtään lisenssiä Belgian alueelle. Näin ollen sen, että ne ovat kieltäytyneet myöntämästä lisenssiä Ladbrokelle, ei ole katsottava olevan Belgian markkinoilla toimivien toimijoiden syrjintää. Pelkästään se, että kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat kantajan mukaan ehdottaneet belgialaisille vedonlyöntitoimistoille ranskalaisen äänen ja kuvan toimittamista, ei riitä 86 artiklan perusteella siihen, että niiden voitaisiin katsoa käyttäneen järjestämiinsä kilpailuihin liittyviä immateriaalioikeuksia Belgiassa syrjivällä tavalla. Kilpailuja järjestävien yhtiöiden ei voida myöskään katsoa toimivan Belgian markkinoilla tytäryhtiönsä PMB:n välityksellä, koska kantaja ei kiistä sitä, ettei tämä yhtiö, jonka PMI on todella perustanut Belgian oikeuden mukaisesti, ole koskaan harjoittanut taloudellista toimintaa Belgiassa (ks. edellä 122 kohta).

125 Koska markkina-alue jakautuu erillisiin jäsenvaltioiden markkinoihin sen perusteella, miten markkinoiden rakenne määräytyy kilpailuolosuhteista riippuvaisten arviointiperusteiden mukaan ja erityisesti yleisillä hevoskilpailujen kuvan ja äänen markkinoilla vallitsevan kysynnän rakenteen mukaan, kantaja ei myöskään voi perustellusti katsoa, että sen väittämä yhteismarkkinoilla tapahtunut eristäminen olisi seurausta kilpailuja järjestävien yhtiöiden lisenssinmyöntämispolitiikasta.

126 Väitteestä, jonka mukaan kilpailuja järjestävien yritysten kieltäytyminen ranskalaisen äänen ja kuvan toimittamisesta kantajalle olisi mielivaltaista, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin toteaa, että koska markkinat ovat jäsenvaltion laajuiset, sitä, onko kilpailuja järjestävien yritysten kieltäytyminen käyttämästä immateriaalioikeuksiaan Belgiassa mielivaltaista, ei voida arvioida sen politiikan valossa, jota kilpailuja järjestävät yritykset noudattavat muilla, Belgian markkinoista erillisillä markkina-alueilla. Vaikka kantaja olisi, niin kuin se väittää, valmis maksamaan kilpailuja järjestäville yhtiöille asianmukaisen maksun ranskalaisten kilpailujen lähetyslisenssistä, tämä ei riitä näyttämään toteen markkina-aseman väärinkäyttöä, kun kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät ole syrjineet kantajaa relevantilla markkina-alueella.

127 Kantaja väittää, että vaikka relevantti markkina-alue olisi Belgia, kilpailuja järjestävien yhtiöiden kieltäytyminen myöntämästä kantajalle lähetyslisenssiä on mielivaltaista, koska kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat myöntäneet lisenssejä naapurimaiden taloudellisille toimijoille.

128 On kuitenkin todettava, että vaikka kieltäytyminen ranskalaisen äänen ja kuvan toimittamisesta kantajalle Belgiaan ei ole markkina-aseman väärinkäyttöä, sillä kuten on juuri todettu, kielto ei merkitse Belgian markkinoilla toimivien toimijoiden välistä syrjintää, kieltäytymistä ei voida myöskään pitää määrävän markkina-aseman väärinkäyttönä pelkästään sillä perusteella, että Saksan markkinoilla toimivilla vedonlyöntitoimistoilla on käytössään ranskalainen ääni ja kuva. Belgiassa ja Saksassa toimivien vedonlyöntitoimistojen välillähän ei ole kilpailua.

129 Myöskään sen perusteella, että ranskalaisen äänen ja kuvan lähettämiselle Belgiaan ei ole teknisiä esteitä, ja sen perusteella, että kantajan voidaan yleisellä tasolla katsoa olevan kilpailuja järjestävien yhtiöiden potentiaalinen kilpailija, ei vielä voida katsoa, että riidanalainen toimituskielto olisi määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, koska kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät toimi sillä erillisellä markkina-alueella, jolla kantaja toimii, ja koska kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät ole myöntäneet lisenssejä tämän markkina-alueen muille toimijoille.

130 Kantaja ei voi tehokkaasti vedota Magill-tapaukseen näyttääkseen toteen väittämänsä markkina-aseman väärinkäytön, koska tällä oikeuskäytännöllä ei ole merkitystä nyt käsiteltävänä olevan asian kannalta. Päinvastoin kuin Magill-tapauksessa, jossa kieltäytyminen myöntämästä kantajalle lisenssiä esti tämän pääsyn yleisten televisiolehtien markkinoille, nyt käsiteltävänä olevassa asiassa kantaja toimii pääasiallisilla markkinoilla eli vedonlyöntimarkkinoilla ja hallitsee suurinta osaa näistä markkinoista, joilla relevanttia tuotetta eli ääni- ja kuvalähetystä tarjotaan kuluttajille, mutta immateriaalioikeuksien haltijat, eli kilpailuja järjestävät yhtiöt, eivät toimi näillä markkinoilla. Kun kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät käytä immateriaalioikeuksiaan suoraan tai välillisesti Belgian markkinoilla, yhtiöiden riidanalaisen kieltäytymisen ei näin ollen voida katsoa johtavan minkäänlaiseen kilpailun rajoittumiseen Belgian markkinoilla.

131 Siinäkään tapauksessa, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden oma toiminta Belgian äänen ja kuvan markkinoilla ei olisi tässä asiassa 86 artiklan soveltamisen kannalta ratkaiseva seikka, 86 artiklaa ei voitaisi soveltaa tässä asiassa. Kantajaan kohdistettu kieltäytyminen voisi kuulua 86 artiklan mukaisen kiellon alaan ainoastaan, jos kyseessä olisi tuote tai palvelu, joka on välttämätön kyseisen toiminnan harjoittamisen kannalta, koska mitään tosiasiallisesti tai mahdollisesti korvaavaa tuotetta tai palvelua ei ole, tai joka on uusi tuote, jonka markkinoille pääsyä vaikeutetaan, vaikka sillä olisi erityistä, jatkuvaa ja säännöllistä kulutuskysyntää (ks. yhdistetyt asiat C-241/91 P ja C-242/91 P, RTE ja ITP v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. I-743, 52—54 kohta).

132 Kuten komissio ja väliintulijat ovat korostaneet, hevoskilpailujen televisiolähetys, vaikka se onkin pelaajille tarjottava liitännäinen ja jopa toivottava palvelu, ei ole sinänsä välttämätön vedonlyönnin välittäjien pääasiallisen toiminnan eli vedonlyönnin vastaanottamisen kannalta, minkä osoittaa todeksi se, että kantaja toimii Belgian vedonlyöntimarkkinoilla ja että sillä on merkittävä asema ranskalaisiin kilpailuihin kohdistuvassa vedonlyönnissä. Ääni- ja kuvalähetys ei ole välttämätön myöskään siksi, että se toimitetaan vasta vedonlyönnin jälkeen, joten sen puuttuminen ei sinänsä vaikuta pelaajien valintoihin eikä näin ollen voi estää vedonlyönnin välittäjiä harjoittamasta taloudellista toimintaansa.

133 Samasta syystä kantaja ei voi myöskään vedota edellä mainittuihin London European/Sabena -päätökseen ja asiassa ICI ja Commercial Solvents vastaan komissio sekä asiassa CBEM annettuihin tuomioihin. London European/Sabena -päätöksessä kyseessä ollut menettely, jolla kilpailija syrjäytettiin markkinoilta, toteutettiin markkinoilla, joilla sekä Sabena että sen kilpailija London European toimivat, kun taas nyt käsiteltävänä olevassa asiassa kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät toimi Belgian markkinoilla. Sama koskee kahta tuomiota, joihin kantaja on vedonnut. Asiassa ICI ja Commercial Solvents vastaan komissio, jossa markkina-aseman väärinkäyttöä oli raaka-ainemarkkinoilla määräävässä asemassa olevan yhtiön kieltäytyminen raaka-aineen toimittamisesta johdannaistuotteita tuottavalle asiakkaalle, jotta se olisi voinut varata raaka-aineensa omien johdannaistuotteidensa valmistamiseen, joten määräävässä asemassa oleva yhtiö, kuten sen asiakkaatkin, toimi näillä johdannaistuotteiden markkinoilla. Sitä vastoin nyt käsiteltävänä olevassa asiassa kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät toimi ranskalaisen äänen ja kuvan markkinoilla Belgiassa. Asiassa CBEM yhteisöjen tuomioistuin katsoi, että määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä on se, että yritys varaa itselleen tai samaan yritysryhmittymään kuuluvalle yritykselle — ilman, että se olisi objektiivisesti katsottuna välttämätöntä — liitännäistoiminnan, jota voisi harjoittaa muu yritys läheisillä, mutta erillisillä markkinoilla. Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät kuitenkaan ole varanneet itselleen ranskalaisten kilpailujen ääntä ja kuvaa Belgiassa eivätkä päästäneet näille markkinoille muuta yritystä tai niiden yritysryhmittymään kuuluvaa yritystä.

134 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että kantajan kanneperuste, joka koskee kilpailuja järjestävien yhtiöiden määräävän markkina-aseman väärinkäyttöä, on hylättävä.

3. *Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan virheellinen soveltaminen*

Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista

135 Kantaja väittää, että sekä DSV:n välillinen kieltäytyminen että kilpailuja järjestävien yhtiöiden suora kieltäytyminen myöntämästä sille lisenssiä ranskalaisten kilpailujen lähettämiseksi Belgiassa kuuluvat perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa olevan kiellon alaan.

136 DSV:n välillinen kieltäytyminen lisenssin myöntämisestä kantajalle johtuu tämän mukaan siitä, että kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat kieltäneet DSV:tä lähettämästä edelleen ranskalaisten kilpailujen ääntä ja kuvaa yksinoikeusalueen ulkopuolelle. Tämä on kantajan mukaan vientikieltoa vastaava kielto ja johtaa jäsenvaltioiden markkinoiden eristämiseen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaisesti, kun otetaan huomioon, että kielto on yritysten välinen järjestely, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on kilpailun rajoittaminen toisaalta PMU:n, PMI:n ja niiden "liittolaisten" ja toisaalta Ladbroke-konsernin välillä.

137 Komission riidanalaisessa päätöksessään tältä osin esittämä vastakkainen näkökanta poikkeaa kantajan mukaan komission aiemmasta alaa koskevasta päätöskäytännöstä, jonka mukaan tekijänoikeuksien suojaamisella ei voida perustella sopimuksiin perustuvia vientikieltoja (asia Stempa, Yhdestoista kilpailupolitiikkaa koskeva kertomus, 1982, 98 kohta). Kantaja korostaa, että yhteisöjen tuomioistuin ei Coditel I -tapauksessa antamassaan tuomiossa katsonut, etteivätkö tekijänoikeuksien käyttämiskeinot voisi osoittautua 85 artiklan vastaisiksi, jos ne ovat yritysten välisiä järjestelyjä, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla.

138 Riidanalaista päätöstä ei ole kantajan mukaan tältä osin perusteltu riittävästi, koska komissio ei ole tutkinut, oliko DSV:lle asetettu kielto lähettää edelleen ranskalaista ääntä ja kuvaa yksinoikeusalueen ulkopuolelle seurausta siitä, että kilpailuja järjestävät yhtiöt käyttivät laillisesti immateriaalioikeuksiaan, vai päinvastoin yritysten välisestä järjestelystä, jonka tarkoituksena tai vaikutuksena on rajoittaa kilpailua yhteismarkkinoilla, kuten valituksessa väitetään.

139 Kantaja väittää, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden suora kieltäytyminen, josta PMU ilmoitti 8.8.1990 päivätyssä kirjeessään, on perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastainen kilpailuja järjestävien yhtiöiden sopimus ja/tai yritysten yhteenliittymän sopimus ja/tai yhdenmukaistettu menettelytapa. Kieltäytymistä ei voida kantajan mukaan pitää "luonnollisena seurauksena" siitä, että PMU ja kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät Belgiassa ota vastaan vetoja ranskalaisiin kilpailuihin,

koska Saksassa, jossa PMU ja kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät myöskään ota vastaan vetoja, kilpailuja järjestävät yhtiöt ovat lähettäneet DSV:lle ranskalaista ääntä ja kuvaa ja sallineet tämän lähettää sitä edelleen yksinoikeusalueella toimiville vedonlyöntitoimistoille.

140 Kantajan mukaan komissio ei myöskään ole perustellusti voinut katsoa, että koska Belgian markkinoille ei ole myönnetty yhtään lisenssiä, kunkin kilpailuja järjestävän yhtiön kieltäytyminen myöntämästä kantajalle lisenssiä näitä markkinoita varten ei rajoita kilpailua syrjivällä tavalla. Kantajan mukaan komissio on ensiksikin määritellyt virheellisesti relevantin markkina-alueen ja toiseksi riidanalainen kieltäytyminen estää kantajaa kilpailemasta muiden vedonlyöntitoimistojen kanssa Belgiassa. Kantaja katsoo, että jos kilpailuja järjestävät yhtiöt olisivat myöntäneet lisenssejä syrjivästi ainoastaan joillekin belgialaisille vedonlyöntitoimistoille, tämä olisi vääristänyt kilpailua edelleen. Vaikkei tällaista lisäsyrjintää olekaan ollut, tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei riidanalainen kieltäytyminen sinänsä ole perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu kilpailunrajoitus.

141 Komissio toteaa, että tällä hetkellä voimassa olevan yhteisön oikeuden mukaan sopimuslauseke, jolla kielletään DSV:tä lähettämästä edelleen ranskalaista ääntä ja kuvaa yksinoikeusalueen ulkopuolelle kuuluu hevoskilpailuja järjestävien yhtiöiden immateriaalioikeuksiin, eikä se siis ole perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastainen.

142 Komissio katsoo, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden suora kieltäytyminen myöntämästä kantajalle lisenssiä on normaali seuraus siitä, että kilpailuja järjestävät yhtiöt ja PMU eivät tällä hetkellä Belgiassa ota vastaan vetoja ranskalaisiin kilpailuihin eivätkä käytä siellä immateriaalioikeuksiaan. Vastakkaisen näytön puuttuessa tämän menettelyn ei siis komission mukaan voida katsoa johtuvan kilpailuja järjestävien yhtiöiden sopimuksesta tai yhdenmukaistetusta menettelytavasta.

143 Komissio toteaa, että yhteisöjen tuomioistuin on Coditel II -tapauksessa antamassaan tuomiossa sittemmin hylännyt komission edellä mainitussa asiassa Stempa (ks. edellä 137 kohta) omaksuman kannan.

144 Lopuksi komissio riitauttaa kantajan kannan, jonka mukaan kilpailuja järjestävien yhtiöiden riidanalainen kieltäytyminen ei ole objektiivisesti perusteltua, ja se johtaa jo itsessään kilpailun rajoittumiseen — vaikkei mitään syrjintää ilmenisikään — koska kantajan mukaan kieltäytyminen estää sitä saamasta ranskalaista ääntä ja kuvaa ja näin ollen kilpailemasta muiden vedonlyöntitoimistojen kanssa Belgiassa. Komissio katsoo, että koska Ladbroke ja kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät kilpaile Belgian markkinoilla, 85 artiklan 1 kohtaa ei jo määritelmänsäkään mukaan voida soveltaa.

145 Väliintulijat yhtyvät komission esittämiin perusteluihin ja korostavat, että kun PMI:n ja DSV:n välistä sopimusta koskeva, asetuksen N:o 17 19 artiklan 3 kohdan mukaisesti annettu komission tiedonanto julkaistiin *Euroopan yhteisöjen virallisessa lehdessä*, komissio ei esittänyt minkäänlaista varaumaa sopimuslausekkeesta, jolla DSV:tä kiellettiin lähettämästä edelleen ranskalaista ääntä ja kuvaa yksinoikeusalueen ulkopuolelle.

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta

146 Aluksi on huomattava, ettei voida katsoa, etteivätkö immateriaalioikeuksien käyttämiskeinot voisi osoittautua perustamissopimuksen 85 artiklan vastaisiksi, jos ne ovat yritysten välisiä yhteisjärjestelyjä, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla (ks. Coditel II -tapaus, tuomion 14 kohta). Pelkästään sen perusteella, että tekijänoikeuden haltija on myöntänyt yhdelle lisenssinsaajalle yksinoikeuden yhden jäsenvaltion alueelle kieltäen edelleenlisensioinnin määrättynä aikana, ei kuitenkaan vielä voida katsoa, että tällaista sopimusta on pidettävä perustamissopimuksessa kielletyn yritysten välisen yhteisjärjestelyn kohteena, toteuttamistapana tai seurauksena (Coditel II -tapaus, tuomion 15 kohta).

147 Vaikka kyseisen alan ja relevanttien markkinoiden ominaispiirteistä seuraisi, että yksinoikeudella edustamista koskeva lisenssi ei sinänsä estä, rajoita tai vääristä kilpailua, tekijänoikeuden ja siitä johtuvan, luovutetun oikeuden käyttäminen voivat kuitenkin kuulua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa olevan kiellon alaan sellaisessa taloudellisessa tai oikeudellisessa yhteydessä, jonka seurauksena kyseessä oleva toiminta rajoittuu huomattavasti tai kilpailu markkinoilla vääristyy markkinoiden erityispiirteiden vuoksi (Coditel II -tapaus, tuomion 16 ja 17 kohta).

148 Kantajan väitteitä, jotka koskevat riidanalaisen päätöksen perustelujen riittämättömyyttä ja perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan virheellistä soveltamista ranskalaisten kilpailujen lähetyslisenssin välillisestä ja suorasta epäämisestä Belgian osalta, on käsiteltävä näiden oikeuskäytännössä asetettujen suuntaviivojen valossa.

Päätöksen perustelujen riittämättömyyttä koskeva kanneperuste

149 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yksittäistä päätöstä koskevan perusteluvelvollisuuden tarkoituksena on, että yhteisöjen tuomioistuimet voivat valvoa toimenpiteen laillisuutta ja että henkilöille, joita toimenpide koskee, selviää sen syyt, jotta he voivat tietää, onko toimenpide perusteltu vai onko se ehkä tehty virheellisesti, jolloin sen pätevyys voidaan riitauttaa. Perusteluvelvollisuuden laajuus riippuu toimenpiteen sisällöstä ja asiayhteydestä, jossa se on annettu (yhdistetyt asiat C-121/91 ja C-122/91, CT Control (Rotterdam) ja JCT Benelux v. komissio, tuomio 6.7.1993, Kok. 1993, s. I-3873, 31 kohta; asia C-56/93, Belgia v. komissio, tuomio 29.2.1996, Kok. 1996, s. I-723, 86 kohta; yhdistetyt asiat C-329/93, C-62/95 ja C-63/95, Saksa ym. v. komissio, tuomio 24.10.1996, 31 kohta, ei vielä julkaistu oikeustapauskokoelmassa ja em. asia Branco v. komissio, tuomion 32 kohta). Kun kyseessä ovat komission päätökset, joiden tarkoituksena on todeta, että kilpailusääntöjä on rikottu, komissiolla ei ole velvollisuutta käsitellä kaikkia hallinnollisen menettelyn kuluessa esitettyjä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja (em. yhdistetyt asiat RTE ja ITP v. komissio, tuomion 99 kohta ja asia T-149/89, Sotralentz v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok. 1995, s. II-1127, 73 kohta).

150 Nyt käsiteltävänä olevassa asiassa komissio on katsonut riidanalaisessa päätöksessä, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden DSV:lle asettama edelleenlähettämistä koskeva kielto ei tällä hetkellä voimassa olevan yhteisön oikeuden mukaan kuulu perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan vaan se kuuluu lisenssinantajan oikeuksiin, joten komissio on esittänyt riittävän selvityksen, jonka perusteella kantaja on saanut tiedon niistä pääasiallisista tosiseikoista ja oikeudellisista seikoista, jotka ovat riidanalaisen päätöksen perustelujen pohjana. Sen arvioiminen, voiko riidanalainen kieltäytyminen mahdollisesti olla seurausta perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa kielletystä yritysten välisestä järjestelystä, kuuluu päätöksen aiheelliseen tutkimiseen eikä se liity perusteluvelvollisuuteen. Tämän vuoksi perustelujen riittämättömyyttä koskeva kanneperuste on hylättävä.

Välillinen kieltäytyminen lähetyslisenssin myöntämisestä

151 Mitä tulee siihen, onko se komission kanta oikea, jonka mukaan DSV:lle asetettu edelleenlähetyskielto eli kielto myöntää lisenssejä edelleen yksinoikeusalueen ulkopuolelle kuuluu tällä hetkellä voimassa olevan yhteisön oikeuden mukaan immateriaalioikeuksiin, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin katsoo, että pelkästään sen perusteella, että tekijänoikeuden haltija on päättänyt myöntää yhden ainoan lisenssin yksinoikeudella yhden jäsenvaltion alueelle ja samalla kieltää edelleenlisensioinnin yksinoikeusalueen ulkopuolelle, ei vielä voida katsoa, että tällaista sopimusta olisi pidettävä kilpailun rajoittamiseen relevanteilla markkinoilla tähtäävän yritysten välisen järjestelyn kohteena, toteuttamistapana tai seurauksena (Coditel II -tapaus, tuomion 15 kohta).

152 Kantaja ei ole tässä asiassa esittänyt näyttöä osoittaakseen, että PMU/PMI:n ja DSV:n tekemä sopimus todellisuudessa olisi perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa kielletyn yritysten välisen järjestelyn toteuttamistapa. Tämän vuoksi ei voida katsoa, että komissio olisi tehnyt virheen katsoessaan, ettei 85 artiklan 1 kohtaa voida soveltaa.

153 Näin ollen on hylättävä kantajan kanneperuste, joka koskee 85 artiklan 1 kohdan virheellistä soveltamista kilpailuja järjestävien yhtiöiden ja DSV:n tekemän sopimuksen osalta sekä kantajaan kohdistetun DSV:n kieltäytymisen osalta.

Suora kieltäytyminen lähetyslisenssin antamisesta

154 Kuten tapauksen asiakirja-aineistosta ilmenee, kantaja on hallinnollisen menettelyn aikana väittänyt komissiolle, että kunkin kilpailuja järjestävän yhtiön suora kieltäytyminen myöntämästä kantajalle lisenssiä on kilpailuja järjestävien yhtiöiden välinen sopimus ja että tämä sopimus kuuluu perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa olevan kiellon alaan. Väitteensä tueksi kantaja on vedonnut edellä mainittuun 8.8.1990 päivättyyn kirjeeseen, jolla PMU ilmoitti kilpailuja järjestävien yhtiöiden nimissä kantajalle riidanalaisesta kieltäytymisestä, ja lisäksi kantaja on vedonnut siihen, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden ja PMU:n 9.1.1990 tekemä sopimus, joka koskee PMU:n oikeutta käyttää kilpailuja järjestävien yhtiöiden järjestämiin kilpailuihin liittyviä immateriaalioikeuksia Ranskan ulkopuolella on luonteeltaan yksinoikeussopimus (ks. Ladbroken 13.1.1993 päivätty kirje, kohdat 2.7.1—2.7.3, kannekirjelmän liite 5.16 ja tämän tuomion 24 kohta).

155 Komissio on riidanalaisessa päätöksessään katsonut, että kieltäytyminen oli normaali seuraus siitä, että PMU ja kilpailuja järjestävät yhtiöt eivät tällä hetkellä toimi Belgian vedonlyöntimarkkinoilla ja että niiden menettely ei näin ollen rajoita kilpailua Belgian markkinoilla syrjivällä tavalla. Lisäksi komissio on ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimessa väittänyt, että kantaja ei ole näyttänyt toteen, että kilpailuja järjestävät yhtiöt olisivat tehneet perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan vastaisen sopimuksen. Vastauksessaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen esittämään kirjalliseen kysymykseen komissio on todennut, että se ei tutkinut sitä, onko kieltäytyminen lisenssin myöntämisestä kilpailuja järjestävien yhtiöiden välinen sopimus, jonka tarkoituksena on rajoittaa kilpailua niiden välillä perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla, mikä johtui siitä, että kantajan tekemä valitus oli tältä osin joka tapauksessa perusteeton, koska tällä ei ollut asetuksen N:o 17 3 artiklassa tarkoitettua perusteltua intressiä asiassa.

156 On huomattava, että perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa oleva kielto koskee kaikkia sopimuksia, yritysten yhteenliittymien päätöksiä ja yritysten yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joiden tarkoituksena tai vaikutuksena on estää tai rajoittaa sopimuspuolten välistä olemassa olevaa tai potentiaalista kilpailua, tai kilpailua, joka voisi vallita toisaalta sopimuspuolten tai yhden sopimuspuolen ja toisaalta kolmansien osapuolten välillä (yhdistetyt asiat 56/64 ja 58/64, Consten ja Grundig v. komissio, tuomio 13.7.1966, Kok. 1966, s. 429, erityisesti s. 493 ja asia 32/65, Italia v. neuvosto ja komissio, tuomio 13.7.1966, Kok. 1966, s. 563, erityisesti s. 592).

157 Tästä seuraa, että kahden tai useamman yrityksen välinen sopimus, jonka tarkoituksena on kieltää immateriaalioikeuksien käyttölisenssin myöntäminen kolmansille, ei jää, vaikka komissio niin väittää, perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalan ulkopuolelle pelkästään siksi, että yksikään sopimuspuolista ei ole myöntänyt kolmansille tällaista lisenssiä relevanteilla markkinoilla ja että sopimus ei millään tavalla heikennä muiden yritysten sen hetkistä kilpailuasemaa.

158 Vaikka onkin totta, että koska relevanteilla markkinoilla ei tällä hetkellä ole kilpailua, tällaista kieltäytymistä ei voida pitää syrjivänä eikä niin ollen perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan d alakohdan soveltamisalaan kuuluvana, tällainen sopimus, jonka kantaja väittää tehdyn, voi kuitenkin vaikuttaa rajoittavasti potentiaaliseen kilpailuun relevanteilla markkinoilla, jos se estää kaikkia sopimuspuolia tekemästä suoraan kolmansien kanssa vapaasti sopimuksia immateriaalioikeuksien käyttölisenssien myöntämisestä, ja jos se siten estää sopimuspuolia ryhtymästä kilpailemaan muiden sopimuspuolten kanssa relevanteilla markkinoilla.

159 Tästä seuraa, että kilpailuja järjestävien yhtiöiden välinen horisontaalinen sopimus, joka estää kutakin sopimuspuolta myöntämästä kolmansille, kuten kantajalle, järjestämiensä kilpailujen äänen ja kuvan lähetyslisenssiä, voi estää sopimuspuolia ryhtymästä kilpailemaan Belgian yleisillä hevoskilpailujen äänen ja kuvan markkinoilla ja rajoittaa näin potentiaalista kilpailua näillä markkinoilla, mikä olisi vedonlyönnin välittäjien ja loppukuluttajien intressien vastaista. Lisäksi tällainen sopimus voi vaikuttaa siten, että sillä "rajoitetaan tai valvotaan — — markkinoita" ja/tai "jaetaan markkinoita" perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan b ja c alakohdassa tarkoitetulla tavalla. Komissio ei siis voi katsoa, että kantajalla ei ole asetuksen N:o 17 3 artiklassa tarkoitettua perusteltua intressiä, ja tällä perustella sen, ettei se ole tutkinut tätä osaa valituksesta, sellaisena kuin se on täydennettynä kantajan 13.1.1993 päivätyssä kirjeessä esitetyillä huomautuksilla.

160 Kun komissio on katsonut, että kieltäytyminen lisenssin antamisesta, josta on ilmoitettu kantajalle 8.8.1990 päivätyssä kirjeessä, ei ole sopimus, jonka tarkoituksena on rajoittaa kilpailuja järjestävien yhtiöiden välistä kilpailua Belgian markkinoilla niiden järjestämien hevoskilpailujen immateriaalioikeuksien käyttämisen osalta, sillä perusteella, että kieltäytyminen oli normaali seuraus tämän hetkisen kilpailun puuttumisesta Belgian markkinoilta ja että kantajalla ei muutenkaan ollut asetuksen N:o 17 3 artiklassa tarkoitettua perusteltua intressiä asiassa, komissio ei näin ollen ole tutkinut vaaditulla huolellisuudella kaikkia Ladbroken sille esittämiä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja.

161 Kun komissio ei ole tältä osin tutkinut vaaditulla huolellisuudella perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltuvuutta, se ei voi sivuuttaa edellä mainitun, 8.8.1990 päivätyn kirjeen eikä kilpailuja järjestävien yhtiöiden ja PMU:n 9.1.1990 tekemän sopimuksen (ks. em. 13.1.1993 komissiolle osoitettu kirje) merkitystä; kantaja on vedonnut näihin todistusaineistona sen väitteensä tueksi, jonka mukaan riidanalainen kieltäytyminen oli kilpailuja järjestävien yhtiöiden välinen sopimus, joka kuuluu perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan soveltamisalaan, vaikka Belgian markkinoilla ei olisikaan ollut syrjintää.

162 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että riidanalainen päätös on kumottava, siltä osin kuin komissio ei ole tutkinut, onko riidanalaisesta kieltäytymisestä sovittu sellaisessa hevoskilpailuja järjestävien yhtiöiden välisessä sopimuksessa, joka estää kaikkia niitä myöntämästä Ladbrokelle lähetyslisenssiä näiden yhtiöiden järjestämien kilpailujen osalta, ja siltä osin kuin komissio on siten sivuuttanut 8.8.1990 päivätyn kirjeen merkityksen todisteena perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa kielletystä sopimuksesta sillä perusteella, että riidanalainen kieltäytyminen oli normaali seuraus siitä, että PMU ja hevoskilpailuja järjestävät yhtiöt eivät toimineet Belgian vedonlyöntimarkkinoilla, koska komissio ei ole tutkinut vaadittavalla huolellisuudella tätä osaa kantajan valituksesta.

Oikeudenkäyntikulut

163 Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdan mukaan ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi kuitenkin määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan, jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi. Koska kanne on osittain hyväksytty ja kumpikin asianosainen on vaatinut toisen velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut, on päätettävä, että kumpikin asianosainen vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

164 Työjärjestyksen 87 artiklan 4 kohdan mukaan väliintulijat vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

YHTEISÖJEN ENSIMMÄISEN OIKEUSASTEEN TUOMIOISTUIN
(laajennettu toinen jaosto)

on antanut seuraavan tuomiolauselman:

1) Kumotaan kantajan 9.10.1990 tekemän valituksen hylkäämisestä tehty, 24.6.1993 päivättyyn kirjeeseen sisältyvä komission päätös (IV/33.699) siltä

osin kuin siinä katsotaan, että se, että hevoskilpailuja järjestävät yhtiöt kieltäytyivät myöntämästä kantajalle lisenssiä, Ranskassa järjestettyjen kilpailujen taltioinnin lähettämiseksi Belgiassa, sellaisena kuin kieltäytyminen ilmaistiin kantajalle Paris mutuel urbainin 8.8.1990 päivätyssä kirjeessä, oli normaali seuraus siitä, että Paris mutuel urbain ja hevoskilpailuja järjestävät yhtiöt eivät ottaneet vastaan vedonlyöntiä Belgian vedonlyöntimarkkinoilla, ja että kieltäytyminen ei tämän vuoksi voinut olla perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa tarkoitettu hevoskilpailuja järjestävien yhtiöiden välinen sopimus.

2) Kanne hylätään muilta osin.

3) Asianosaiset ja väliintulijat vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Vesterdorf Bellamy Kalogeropoulos

Julistettiin Luxemburgissa 12 päivänä kesäkuuta 1997.

H. Jung

kirjaaja

B. Vesterdorf

laajennetun toisen jaoston puheenjohtaja

Sisällys

Tosiseikat ja asian käsittelyn vaiheet ..... II - 930

Osapuolten vaatimukset ..... II - 940

Vaatimus komissiolle osoitettavasta määräyksestä ..... II - 941

Kumoamisvaatimus ..... II - 942

1. Voiko komissio perustella valituksen hylkäämisestä tehdyn päätöksen viittaamalla asetuksen N:o 99/63/ETY 6 artiklan mukaisesti lähettämäänsä kirjeeseen ..... II - 942

Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 942

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 944

2. Perustamissopimuksen 86 artiklan virheellinen soveltaminen ..... II - 945

Ensimmäinen osa: relevanttien tuotemarkkinoiden määrittely ..... II - 945

— Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 945

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 950

— Perustelujen puuttuminen tai niiden riittämättömyys ..... II - 950

— Tuotemarkkinoiden määrittelyn oikeellisuus ..... II - 953

Toinen osa: relevantin markkina-alueen määrittely ..... II - 956

— Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 956

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 960

Kolmas osa: määräävä markkina-asema ..... II - 962

Neljäs osa: väitetty määräävän markkina-aseman väärinkäyttö ..... II - 962

— Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 962

— Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 967

3. Perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdan virheellinen soveltaminen ..... II - 970

Tiivistelmä osapuolten väitteistä ja niiden perusteluista ..... II - 970

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 973

— Päätöksen perustelujen riittämättömyyttä koskeva kanneperuste ..... II - 974

— Välillinen kieltäytyminen lähetyslisenssin myöntämisestä ..... II - 975

— Suora kieltäytyminen lähetyslisenssin antamisesta ..... II - 976

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 979